

BIBLIOTECA DIGITAL

www.sciencia.cat

Edicions

Early Catalan Agricultural Writing and the *Libre o regla o ensanyament de plantar o senbrar vinyes e arbres...*

Thomas M. Capuano
Truman State University
tcapuano@truman.edu

I. INTRODUCTION

As Ana Moure Casas has shown, the *Opus agriculturae* of the 5th-century Latin writer Palladius Rutilius Taurus Aemilianus enjoyed widespread popularity in the waning years of the high Middle Ages, virtually eclipsing all other classical writers on the subject in both Latin and Arabic (51-60). Various Romance translations of this text have come under study in recent years, and certainly others have yet to be discovered. In the old Crown of Aragon, these Palladius translations are frequently accompanied by other, briefer texts, whose origins are obscure and whose purposes are only vaguely understood. What can be stated with considerable conviction, however, is that these texts arise from the period of Catalan hegemony in the western Mediterranean during the 14th and 15th centuries, that they point to a state of advanced agricultural development and prosperity in Catalonia and, especially, in the Valencian *horta* going back to the era of Jaume I, and that

Please, cite as: Capuano, Thomas M., "Early Catalan Agricultural Writing and the *Libre o regla o ensanyament de plantar o senbrar vinyes e arbres...*", *Biblioteca Digital de Sciència.cat*, November 2009, Universitat de Barcelona (*date of accession*) <http://www.sciencia.cat/biblioteca/documents/Palladi754_Capuano.pdf>.

they represent the first original Iberian Romance writings on agriculture, predating Gabriel Alonso de Herrera's *Obra de agricultura* (1513) by several decades at least.

In several codices dating to the end of the 15th century we find examples of these brief but interesting texts dealing with various practical concerns of the farm and homestead. Lluís Cifuentes (288-294) offers a useful overview of the entire known corpus in Catalan. Most extensive among them is the Romance translation of Geoffrey of Franconia's 14th century treatise on grafting and arboriculture, titled *Pelzbuch* in the original German and also known as *De plantationibus arborum et de conservatione vini* and, in one Aragonese version, as *Tratado de plantar o enjerir árboles o de conservar el vino* (BNM MS 10.211, Philobiblon BETA texid 2987). Of perhaps greater interest for Iberianists, however, are various opuscles on agriculture that, independent of classical authorities, arise from Spanish soil and represent unusually early attempts at codifying local agricultural practice (Capuano 1994). Among such texts are the *Capítols singulars de les llavors que deuràs sembrar en tot l'any cascun mes* (Capuano 1998; Philobiblon BITECA texid 3090), the *Mamòria de les maneres de les laurons, de plantar e de sembrar e de pensar que hom deu fer a tota ortalissa* (Philobiblon BITECA texid 3089), and the *Libre o regla o ensanyament de plantar o senbrar vinyes e arbres*, which is the focus of the present study (Philobiblon BITECA texid 1795). The latter is most readily identifiable by the reference in its opening line to the biblical Noah's discovery of wine-making (Genesis 9:20): "Noe com fo scapat del general diluuj e fo axit dela archa e no hagues vinyes en lo mon ell planta vinya de lanbrusques..." (BCB 754 110r23-24).

Six separate manuscripts contain witnesses of this text – some more extensive than others – and all of them appear to date from the late 15th or early 16th centuries. Of these five, Biblioteca de Catalunya Barcelona MS 754 is the most useful for hypothesizing the original contours of this work. In this codex the text, which occupies folios 108r-125r, opens with an extensive table of contents titled "Rubriques de totes les vj parts de aquest tractat..." after which appears, by way of title, the rubric "Libre o regla o ensanyament de plantar o senbrar vinyes e arbres e ampeltar aquells e de sembrar camps e de fer ortalisa e conseruar vi e moltes altres coses." From this opening section we can determine that the work consisted precisely of six parts: 1) on viticulture (planting, pruning, cultivating, harvesting, etc.); 2) on arboriculture, in which fruit trees predominate (figs, citrus, cherry, apple, medlar, etc.) but which refers also to bay (myrtle), osiers (willow), brambles and various other non-woody plants; 3) on various grafting methods; 4) on the cultivation of cereal grains and legumes; 5) on the the cultivation of vegetables; and 6) on wine-making. No witness other than BCB 754 provides such a table of contents, nor do any of the others span all six of these sections. For this reason, even though other texts offer more detailed and extensive material in certain chapters, and even though in at least one other version we find entire chapters not included in BCB 754 at all, this manuscript is by far the most complete version that has hitherto come to light.

As is clear from the title, this and four of the remaining five textual witnesses are written in Catalan. These include Paris, Bibliothèque Nationale-Richelieu MS Espagnol 291, which contains material from parts 1-5 (folios 30v9-62r17, Philobiblon BITECA texid 2332); Biblioteca Municipal de València MS 6437 Fons Serrano Morales (Philobiblon BITECA

texid 1007, fols. 100v-111r), and a 15th-century codex in the private collection of American Hispanist Joseph Gwara (Capuano 2006), which follows book 5, on the cultivation of vegetables, quite closely (folios 1r-5v). The seven subsequent folios of the Gwara codex (5v-12v) also contain numerous other reminiscences, some vaguer than others, from other sections of BCB 754. In addition to these, in 1896 Gabriel Llabrés published twenty-two sections (1.1-1.22) of another Catalan witness, but with no indication of provenance; it does not appear in Concheff's *Bibliography of Old Catalan Texts* and may be lost. The sixth, written in Castilian with strong Aragonese features, and abounding in Catalanisms, is Biblioteca Nacional Madrid MS 10.211, which clearly derives from a Catalan source (Philobiblon BETA texid 2987).

It should be noted that “Libre o regla o ensanyament...” is not the only title by which the text is known. In the Paris ms the rubric that opens the text, “De agricultura paladj” (30v9) is an obvious attempt to exploit the authority of the *Opus agriculturae* of Palladius. In fact, in three of the codices containing the *Libre o regla* appended as end material, the Palladius text in translation is the primary work, and there are excerpts from this influential Latin writer in all the codices containing it. Furthermore, it cannot be denied that Palladius exercised an important influence on the author of the *Libre o regla*, and indeed some chapters are taken directly from the *Opus agriculturae*. For example, section 34 of the third part of the *Libre o regla*, “De empeltar serment que faça lo rahim mig blanch e mig negre” is taken directly from Palladius 3.33 “Vt botryones uarii nascantur,” as can be seen by comparing the following excerpts.

Vt uitis botryones et albos adferre posit et nigros, Graeci sic fieri debere iusserunt: si uicinae sint uites nigra et alba, cum putantur, sarmenta utriusque inter se diuisa sic iunge, ut medios utriusque generis oculos aequando reddere possis unitati. tunc papyro ligabis stricto et molli atque umida terra curabis adlinere et interiectis ternis diebus adquare, donec germen nouae frondis erumpat. hinc exempto tempore, si libuerit, genus efficies per plura sarmenta.

Si vols empeltar sarment q^{ue} sia ab lo rahim mig blanch e mig negre com sera madur prin la maytat de hun brot dela serment blaⁿcha e la maytat dela serment negra e aiusta les dues miges parts e entrey subtilment vn brot en vna serment axi co^m empeltarjes figueres ab scudet e posay en dues les miges parts sobre aquel brot/ o ala sarment que tret naura e ligals subtilmeⁿt e viuran e sera lo rahim que de aqui axira mig blanch e mig negre quant sera madur.

It should come as no surprise, then, that even in our times the *Libre o regla* has been mistakenly identified as a version of Palladius's treatise. Of course, this is an inevitable consequence of the fact that no critical edition of the *Libre o regla* has been undertaken until now. Although other versions will certainly come to light, it is my hope that the present edition will begin to draw the attention of historians of medieval Catalan language, science and society to this text, and that we may thus expand our understanding of the agriculture and viticulture of the period.

The *Libre o regla* provides ample evidence that it was compiled in the old kingdom of Valencia, and that much of it originated in this region. Although in the tradition of the times the original author borrowed freely from authorities such as Palladius and Geoffrey of Franconia, the text is remarkably free from the self-conscious wavering over lexical conundrums typical of translations from Latin and Arabic. The occasional internal glosses

that do appear can be derived, I believe, from those excerpts the author chose to incorporate. For example, at 6.13.5 we find a partial gloss for *caparros* ‘copperas, vitriol’ “Jtem caparros que es pedra sia mes en lo vi mudat,” and at 6.14.2, for *azebi* ‘raisin’ “Jtem prenets vna arrova de azebi que son panses” (Cf. *azebib* Mensching 73); few other notes of this sort are found in the text. Also consistent with a Valencian point of origin are the specific crops treated and the climatic characteristics implicit in the cultivation instructions given. For example, the treatment of olive, fig, and date palm cultivation points to a Mediterranean latitude, and there is evidence of irrigation technology typical of the *horta* or a similarly irrigated locale. In 5.1 we find these instructions for planting cabbage seedlings: “E si les dites cols han la cama massa longa al plantar faça les hom que de aq<ue>lla part hon deu venjr laygua al reguar tenga lull car vinent laygua les dreçe” (If the aforementioned cabbages are too spindly when planting, lay them down in such a way that their base faces the direction from which the water is to come, so that when the water comes they will straighten). The same passage in the Gwara codex offers an even clearer reading (“fasse-les hom jaure d'equella part hon los deu venir l'aygua al reguar, ço es que d'equella part tenguen luy, per ço com l'aygua qui ve les dressa” 1v); in other places we read “Si vols plantar poncirer e aranger plantals de staques sotils aprop de reguar” (...plant them near irrigation, 2.4), “ti les aprop de reguar tot aquell any” (...have them near irrigation all that year, 2.17.2), and “planta les en loch que sia vmjt/ o quen pas aygua de prop” (plant them in a wet area, or where water passes nearby, 2.21). Though not conclusive, these references point to an agricultural regime situated in the *rech* of a canal system such as those that characterize Valencia and other Valencian localities in this period (Glick 31).

Further evidence of this text’s independence from classical sources can be seen in its frequent references to the Christian calendar:

se pot plantar a .xv. dies ans de sent Miquel (2.2)

en lo mes de febrer tro ala ffeſta de ſanct macia la qual es a v djes dela desaxida de febrer (3.1.1)

Axj mateix figuera se empelta dela entrada de maig ſtro al dia de ſanct barnabeu (3.3.2)

Also lending significant local color are the numerous proverbs and adages that the text rehearses, such as the following

diu laxinpli: a ſent Matheu ſembra del blat teu (4.1)

diu laximpli: qui primer neig primer peig (4.1)

E diu mes: tart/ o temp<ra>. en ſaho gita ton gra (4.1)

E diu laragones: ſembra tu trigo en lodo e ordio en poluo (4.1)

E diu mes: ſi quers mas valer que tu vezino ſembra mas ordio que trigo (4.1)

diu laximplj: de maig rella E de ſementer orella (4.7.1)

E diu leximplj: a ſancta iuſta e Rufina ſembra la tua nabina (5.20)

Djt Eximble de ſancta Agatha ſembra ta carabaça ſi vols que be te faſa (5.23)

and from the Paris ms.,

Se proua per exemplj que diu: que col e preseguer sia plantat en terra de ta muller (BNP 46v1-2)

References to oral sources may, with due caution, also be interpreted as a certain attentiveness to local issues. It must be borne in mind that both Palladius and Geoffrey of Franconia occasionally quote practitioners in the field, so that when our author notes that “[a]lguns ortolans diuen quela lauor vella es millor que la del any mateix” (“some gardeners say that old seed is better than that of the current year”), he may be following their example, if not literally following their texts.

But there is also some convincing evidence for a Valencian origin to this text, in the form of several remarkable toponyms. The first is a reference to the grain yields in Sant Mateu and in Cabanes: “[d]ich que en la vila de sant Matheu bones terres ab comjnsals hun cafiç de forment ne ret .vj. cafiços/ e ordi hun cafiç ne ret viij. E tramuços en terra arenischa e calenta axi com Cabanes hun cafiç ne ret xxxv. en xxxx. cafiços” (4.14). “Sent Matheu” also appears as the reference point for instructions on the best time to sow grain crops:

Tot splet primarench val mes que lo tarda Emp<er>o tu de<us> considerar si sembres/ en terra freda temprada/ o calda/ En lo terme dela vila de sent Matheu lo millor temps es/ xv. jorns ans de Omnju<m> sanctor<um> e xv. djes apres/ (4.1)

The town of Sant Mateu, in the modern-day Baix Maestrat of the province of Castelló in the Comunitat Valenciana, lies just 40 km north of the town of Cabanes, in the Plana Alta of the same province. This coincidence lends strong support to the proposition that this region just west of Benicarló is the precise point of reference in these passages.

It could be argued that more evidence for a Valencian origin for the text comes from the Paris ms, in those toponyms that fall along a circle concentric to Benicarló and that appear to represent the author’s various far-flung travels. In the chapter on “pomes de lombardia” (2.8 in BCB 754) the author reports having seen them in Majorca: “Encara ne vist yo moltes en mallorqua...” (BNP 36v13) and in the chapter on pitless peaches (3.14 in BCB 754), the author reports on seeing another method (peach grafted on elderberry) in Tudela : “e los presechs quj tal arbre fara sera<n> sens pinyol e aço me fon mostrat en tudela de nauarra” (BNP 46r18-20). However, the author who is revealed in the Paris ms travels even much further afield, to Calabria (“E yo esent en calabria viu en hu<n> jardi presechs en ultra mesura g<ross>o<s>...” BNP 41v10-11) and to Ragusa (“Essent yo hu<n>a volta en sclauonija en la siutat de ragossa me fonch donada a menjar vna erba quj la sua sabor me parege menjar pebre...” BNP 51r21-23). However, since these passages do not appear in BCB 754, and since they are so reminiscent of the style used by the *Pelzbuch* author to describe his travels, one could easily suspect that these derive from little known *Pelzbuch* versions. Other toponyms, such as the reference to a variety of fig named after the town of Burjassot in the *horta* of the city of Valencia (“figuera de buriaçot,” 3.4) and the mention of Italian place names (such as the above-mentioned “pomes de lombardja” obtained from the “Ciutat de Genoua,” 2.9) are less significant, since they refer to crops whose popularity made them well known throughout a much wider region (see Escolano 680b, for example, for a reference to the fame of “Burjaçote” figs).

As for dating this manuscript, the online version of Philobiblon (BITECA manid 1779) is of little use, since it cites a source that does not concern itself with this ms. Cifuentes affirms that the manuscript dates from the end of the 15th century (289) and indeed, we can be sure that the copy of *Libre o regla o ensanyament* contained in BCB 754 could not have been made before June of 1495. We know this because the copyist began his work by making use of the final three blank folio sides of the last gathering (k3^v-k4^v) of the incunable *Històries e conquestes dels Reys de Aragó e Comtes de Barcelona*, of Pere Tomic, printed by Joan Rosenbach in Barcelona and bearing in its colophon the date of June 4th, 1495 (Philobiblon BITECA manid 1868). The remaining 20 leaves of the codex, containing the balance of the *Libre o regla* as well as three final flyleaves, were bound at the end of the *Històries e conquestes*, which was itself bound together with an earlier incunable, *Constitucions fetes per lo illustríssimo e sereníssimo senyor Rey don Ferrando, Rey de Castella de Aragó etc. en la segona cort de Cathalunya celebrada en Barcelona en l'any Mil .CCCC.lxxxiiij.* (Barcelona: Joan Rosenbach, 1494-05-30; Philobiblon BITECA manid 1559). By 1661 we can assume that the codex was in the possession of a certain Miquel de Masdovelles i Vilafranca, since on the first of the final three flyleaves (126r-126v) we find recorded the announcement of his engagement to Marianna de Foixà i de Xarmat, “com consta en poder de Bartomeu Plea notari publich de Barcelona,” followed by subsequent entries spanning January 1662 to January 1675 recording their marriage and the date of birth and baptism of their four children, along with the date of the premature death of all but their first-born. All the baptisms take place in the city of Vilafranca del Penedès, about 40 km west of Barcelona. The second flyleaf (127r-v) contains, in two different, later hands, a customized index of numerous passages in the first two bound incunables that relate to the history and laws of Catalonia and the founding of numerous monasteries in the region, as if the owner of this codex wanted to have a convenient means of going back to these passages of special interest. Not a single entry of this index refers to the *Libre o regla*, suggesting that by the seventeenth century the importance of this text had already dwindled away to nothing.

Nonetheless, there is significant divergence among the five mss that contain chapter 5.1 of the *Libre o regla*, suggesting the struggles of their respective copyists over a *locus obscurus*, and thereby raising some doubt as to the claim for a Valencian origin. We would do well, therefore, to examine this chapter in greater detail. In the transcriptions given below it will be noticed that there is considerable vacillation among the words *lull/luy* ‘the eye’ and *las fojas/les fulles*, ‘the leaves’.

E siles dites cols han la cama massa longa al plantar façe les hom que de aquella part hon deu venjr laygua al reguar tenga lull car vinent laygua les dreçe (BCB 754)

& si les dites cols primeres que hom planta han la cama massa longa al plantar fasse-les hom jaure d'equella part hon los deu venir l'aygua al reguar, ço es que d'equella part tenguen luy, per ço com l'aygua qui ve les dressa (MS Gwara)

e si les dites cols an la cama maça larga al plantar o que tinguen la quama torta fes per manera que com vinga al plantar sien puntalades e puy laygua les adresara e agualara (BNP Espagnol 291)

E sy la planta es en tan grant quantitat deuelo hombre fazer yazer por el surco asy que tengan las fojas de aquella parte por do les viene el agua. Mas yo digo que mas vale quelas rrayzes se bueluan cara el agua. E aquestas solas son buenas en quaresma E antes de nadal (BNM 10.211)

y si lo planter es molt gran deu lo hom fer Jaure per lo solch axi que tinga les fulles daquella part hon los ve laygua Mas yo dich que mes val quels giren les rahels a laygua y aquestes son bones en quaresma y ans de nadal (BMV 6437)

The first two witnesses cited above recommend that the ‘eye’ be in proximity to the water, while the last two recommend that the ‘leaves’ be closest. The scribes of the last two texts are suspicious of these instructions, however, and express their misgivings with the intervention “Mas yo dich que mes val quels giren les rahels a laygua...” (“But I say it’s better to turn the roots toward the water”). We can be quite certain that they do well in challenging their own rendering of the passage, since obviously the source of water would be of much less benefit to the leaves than to the root or base of the plant, especially if the plant has a long and spindly stem (“la cama massa longa”). However, there is no need to believe that the discrepancy among the witnesses is symptomatic of divergent strategies adopted by separate translators of a Latin or non-Romance source. On the contrary, the word *ull* (variant *uy*) ‘eye’ refers precisely to the base of the plant, as does Castilian *ojo* in the following passage from the *Tratado de agricultura* by Ibn Wafid: “e quando naçieren [las lechugas] pongan sobrel ojo de cada vna del estiercol delgado” (Millás Vallicrosa 317). Rather, we can presume that at some point along its transmission Catalan *lull* ‘the eye’ was misread as *fulle* ‘leaves’ in this passage. Following this hypothesis, the Paris MS, with its independent reading “fes per manera que com vinga al plantar sien [les cols] puntalades” would represent an attempt to skirt the instructions containing the equivocal term *ull* with “sien *puntalades*” (‘stake them’; Cf. *Diccionari sv apuntalar*).

The full title of this work, *Libre o regla o ensanyament de plantar o senbrar vinyes e arbres e ampeltar aquells e de sembrar camps e de fer ortaliça e conseruar vi e moltes altres coses* (0.17) may shed important light on the question of why this text was created in the first place. Unlike the Palladius translations, which by virtue of its methodical month-by-month organization of agricultural knowhow was seen as the default universal authority on rural living, the *Libre o regla o ensanyament* (“Book or Rule or Teaching...”) appears to be much more selective in nature, offering a new teaching or “ensanyament,” and adapting to a new reality old ones, with the goal of spurring ever more energetically the vigorous Catalan-Aragonese economical prosperity of the second half of the fifteenth-century. This is suggested in the following passage, which puts forward new advances in viticulture that were apparently relatively unknown to the majority of farmers:

E quj fara a vinyes aquestes laurons que demunt son dites en los temps que demunt son scrits sens tot dupte haura bones vinyes e pus verts que nengunes altres vinyes axj quels altres quj hauran vinyes e qui no saben aquesta manera deles laurons que demunt son dites sen daran gran marauella.

(1.12; And whoever performs these above-mentioned operations on their vineyards in the seasons appointed above will without a doubt have good vineyards, and greener, than any other vineyards, so that others who have vineyards and don’t know about this method of cultivation given above will greatly marvel).

However, it must be acknowledged that some new discoveries are reported less for their marketability than for their novelty – as in the following report on grafting a fig shield-bud

onto an unrelated tree – and that they allow our author to display a wry sense of humor besides.

Si vols empaltar scudet de figuera en altre arbre que no sia de sa natura empelt lo en lo mes de març en luna vella com larbre sera en saba e fara les figues ten grosses com alberginjes e tan amargues com fel e quin vulla menjar apperell se de hauer corrença.

(3.5; If you want to shield-graft fig onto another tree not of its sort, graft it in the month of March in waning moon when the tree's sap is running and it will produce figs as fat as eggplants and as bitter as bile and whoever wants to eat them get ready to have the runs).

II. EDITION

In the edition that follows line boundaries have been preserved (except for rubrics) to facilitate consultation of the original. Note also that otherwise no changes have been made to punctuation, spelling, capitalization, word boundaries, etc., except that the preposition *a* and the conjunction *e* have been separated from the following word. Thus, “aconseruar” becomes “a conseruar” and “efa li gran mal” becomes “e fa li gran mal.” All other additions are indicated in square brackets and deletions in parentheses, following the Mackenzie manual. As per the Mackenzie conventions, scribal emendations and deletions are indicated with a caret ^ following the initial bracket or parentheses. I would like to thank Vicente Lledó-Guillem and Luis Vallés for their kind assistance in interpreting a number of passages in BCB 754, though any infelicities that remain can be attributed only to me. This edition was made possible by a Faculty Research Fellowship awarded by the Office of the Provost of Truman State University.

1. Text

[0.1] Janer

Cauar vinya
plantar figuer<e>s
plantar toro<n>ger
plantar cirer e ginjol<e>r
plantar pomers maçaners
plantar magraners
sembrar arbres
plantar albers
plantar/ o sembrar murtra
[^2 plantar roses]
plantar vimens

empeltar morer bla<n>ch en negra
empeltar ameller en garoffer
empeltar vinyes
erbolam de pascha
sembrar cebes rodones p<er> saluar
sembrar xereujes
sembrar carabasses

[0.2] Ffabrer

Cauar vinya
sembrar arbres
empeltar arbres
empeltar morer bla[<n>]ch en neg<ra>
sembrar carabasses
sembrar melons albudeques
cindrjes/ e cogombres

[0.3] Març

plantar oliueres
plantar bardisses
tresplantar arbres/ que no leue<n> fruyt
empeltar figuera ab arbre q<ue> no sia de sa nat<ur>a
empeltar peres sermenyes e codonys
empeltar pomers
empeltar pomers en baladre
empeltar presseguer en codo<n>yer/ o en prun<er>a
senbrar alfalçet
engrexar terra
cols destiu
empeltar alberquoquer
en altre alberquoquer
o en prunera
empeltar nespler en p<r>esseguer
empeltar garroffer
empeltar ameller en
si mateix/ o en p<r>esseguer
empeltar rahims mera-
uellosos/
sembrar mjll e t<ra>mella
erbolam
sembrar pores e cebes
sembrar lauor de Juyuert

[0.4] Abril

magencar vinya.
empeltar figueres

empeltar oliueres
Erbolam

[0.5] Maig

magencar vinya
spampotar vinya
empeltar pomers
empeltar pomers en baladre
empeltar magraner
empeltar figueres
empeltar pomer<e>s
empeltar pomer<e>s en baladre
empeltar garroffer
sembrar xufles/

[0.6] Juny

agostar vinya
empeltar figueres
sembrar dacça
Cols de Juern
Cols de Sicilia

[0.7] Juliol

de gram e canyota atallar e fer sequar
sembrar pastonagues/ sembrar naps

[0.8] Agost

sembrar atremuços
Cols de pascha
sembrar spinachs/
sembrar cebes rodones p<er> ma<n>iar te<n>dres

[0.9] Setembre

sembrar forment ordi spelta auena centeno/ e alters seme<n>ts
sembrar faues
engraxar terra
cols de pascha
sembrar spinachs
sembrar letugu<e>s

[0.10] Octubre

Noembre

Dehembre

sembrar letugues
podar vinya
guaratar e laurar t<er>ra

plantar alls

[fol. 108r] **[0.11] Rubriques. de totes. les.
vj. parts. de. Aquest. Tractat.
que. es. en. vj. libres. Et. pri-
mo. del. primer. libre.**

De plantar vinya axi com Noe en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De sambrar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar parra en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar parra primerenqua en c<ar>t<es> Cvij.
De morgonar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De exobrir vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De podar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De podar picapolla en c<ar>t<es> Cvij.
De cauar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De magencar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De agostar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De spapotar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De femar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De gram e canyota atellar efer sequar en c<ar>t<es> Cvij.
Dels sturments ab que hom deu tellar les herbes en c<ar>t<es> Cvij.
Que en Juliol no sia feta nenguna cauaho en c<ar>t<es> Cvij.
Quant es vna quarterada de vinya en c<ar>t<es> Cvij.
Quants homens entren en exobrir podar. en cauar e magencar
vna quarterada de vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De veremar vinya en c<ar>t<es> Cvij.
De saluar rahims en c<ar>t<es> Cvij.
De cullir molt vi o fruyt en c<ar>t<es> Cvij.

[0.12] Libre segon

Primo de plantar figueres en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar taronger en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar limoner en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar poncirer taronger en c<ar>t<es> Cvij.
De sambrar tarongers limoners poncirers e arongers en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar cirer e ginjoler en c<ar>t<es> Cvij.
De plantar pomers maçaners en c<ar>t<es> Cx.
De plantar pomes de parahis en c<ar>t<es> Cx.
De plantar pomes de lombardja en c<ar>t<es> Cx.
De plantar magraners en c<ar>t<es> Cx.
[fol. 108v] De plantar magraners sens pinyol en c<ar>t<es> Cx.
De plantar morers en c<ar>t<es> Cx.
De plantar morers p<er> via de planter en c<ar>t<es> Cx.
De sembrar arbres en c<ar>t<es> Cx.

De pins en c<ar>tes Cx.
 De sembrar cipressos Cx.
 De plantar oliueres en c<ar>t<es> Cx.
 De plantar albers en c<ar>t<es> Cxj.
 De plantar e sembrar murtra en c<ar>t<es> Cxj.
 De plantar vimens en c<ar>t<es> Cxj.
 De plantar canyes en c<ar>t<es> Cxj.
 De plantar bardis[*es] en c<ar>t<es> Cxj.
 De plantar/ o tr[*e]splantar arbres que no leue<n> fruyt en c<ar>t<es> Cxj.
 De plantar arbres en c<ar>t<es> Cxj.
 [^2 De plantar roses en c<ar>t<es> Cviiiio`]

[0.13] Libre. terç.

Primo de adur ampelts en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampaltar figueres en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampaltar figueres de burgissots primarenques/ o derrerrenques en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar figuera en altre arbre que no sia de sa natura en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar peres sermenyes e codonys en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar peres en roure en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar pera en tronxo de col en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar pomers en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar pomers en garahnller en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar pomers en baladre en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar morer blanch en negra en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar presseguer en pruner e codonyer en c<ar>t<es> Cxij.
 De ampeltar presseguer que fassa los precechs sens pinyol en c<ar>t<es> Cxij.
 Que lo presseguer dur molt en c<ar>t<es> Cxiiij.
 Quels pressechs sien bells en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar poma pressechs en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar alberquoquer en altre arbequoquer/ o en pruners en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar nespler en pressaguer/ o en codonyer en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar alberquoquer en cirer en cartes Cxiiij.
 De ampeltar garroffer en cartes Cxiiij.
 De ampeltar ameller en garoffer en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar ameller en si mateix e en presseguer en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar pressaguer en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar/ o enprenyar palmera en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar noguer en cartes. Cxiiij.
 De noguer que no fa noq en cartes Cxiiij.
 [fol. 109r] De ampeltar oliueres en cartes Cxiiij.
 De oliueres que no leuen be en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De oliuera ques vol morir en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar magraner en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De magranes ques fassen grosses en c<ar>t<es> Cxiiij.

De ampeltar taronger en cartes Cxiiij.
 De ampeltar limoner en cartes Cxiiij.
 De ampeltar vinyes en cartes Cxiiij.
 De ampeltar serment que fassa lo rahim mig blanch e mig negra en cartes Cxiiij.
 De ampeltar rahims marauellosos en cartes .Cxiiij.
 De ampeltar parra en c<ar>t<es> Cxiiij.
 De ampeltar regla general [*en] cartes Cxiiij.
 De cullir fruyta per saluar e[*n c<ar>]t<es> Cxiiij.
 Deles natures darbres que leuen fruyt en c<ar>t<es> Cxiiij.
 Dels .x. fruyts quen menja hom tot en cartes Cxiiij.
 Dels.x. fruyts que menja hom lo deffora en c<ar>t<es> Cxiiij.
 Dels .x. fruyts que menja hom lo dins/ en c<ar>t<es> Cxiiij.
 Son .iiij. arbres de diuerses natures e fan hun fruyt e vna fulla en cartes .Cxiiij.
 De arbre que fa fruyt eno fa flor en cartes Cxiiij.
 De ampeltar carabasses en cartes/ Cxiiij.
 De ampeltar porros/ en cartes/ Cxiiij.

[0.14] Libre. Quart.

Primo de sembrar forment ordi spelta auena centeno e altres sements en cartes .C xv
 De sembrar mjll e tramella en cartes .C xv.
 De sembrar dachça e alfalç en cartes .C xv.
 De sembrar arros en cartes .C xv.
 De sembrar tramugos en cartes .C xv.
 De sembrar legums en cartes .C xv.
 De guaratar e laurar terra en cartes .C xv.
 De famar camp de terra en cartes .C xvj.
 Qual fems es mjllor en cartes .C xvj.
 De engraxar terra en cartes .C xvj.
 De virbar blats (blats) en cartes .C xvj.
 De sagar e batre tots blats en cartes .C xvj.
 De saluar blats en cartes .C xvj.
 De saber quants caffisos ret vna mesura de sambradura en cartes C xv[j].

[fol. 109v] **[0.15] Libre qu<i>`nt.**

De cols diuern en cartes .C xvj.
 De cols de pascha en cartes .C xvj.
 De cols destiu en cartes .C xvij.
 De cols de Sicilia en cartes .C xvij.
 De herbolam de pascha en c<ar>t<es> .C xvij.
 De herbolam en cartes .C xvij.
 De herbolam en cartes .C xvij.
 De spinachs en cartes .C xvij.
 De spinachs en cartes .C xvij.

De spinachs en cartes .Cxvij.
 De letugues en cartes .Cxvij.
 De letugues en cartes .Cxvij.
 De alls en cartes .Cxvij.
 De scalunyes en cartes .Cxvj.
 De porros e cebes en cartes .Cxvij.
 De cebes rodones de saluar en c<ar>t<es> .Cxviiij.
 De cebes rodones en cartes .Cxviiij.
 De rauens en cartes .Cxviiij.
 De bastanagues en cartes .Cxviiij.
 De naps en cartes .Cxviiij.
 De xereujes en cartes .Cxviiij.
 De suffes en cartes .Cxviiij.
 De carabasses primarenques en cartes .Cxviiij.
 De melons albudeques cindrjes cogombres e alberginjes en c<ar>t<es> .Cxviiij.
 De sembrar iuliuert en cartes .Cxviiij<o>`.

[0.16] Libre. sise.

Si volets fer vi que sapella rosat de belna en cartes .Cxviiij<o>`.
 Si volets fer vi violat en cartes .Cxviiij<o>`.
 Si volets fer vi saljuat en cartes .Cxviiij<o>`.
 Si volets fer vi pomat en cartes .Cxviiij<o>`.
 Si volets fer vi ab spicies en c<ar>t<es> .Cxviiij<o>`.
 Si volets fer bon vi v<er>mell en c<ar>t<es> .Cxviiij<o>`.
 Si volets fer vi de verema blanca en c<ar>t<es> .Cxx.
 Si volets fer altre vi de tota verema en c<ar>t<es> .Cxx.
 Si volets fer vi de verema blanca/ o vermella cascuna p<er> si o tota
 mesclada en cartes .Cxx.
 Si volets fer vi nouell semblant que sia vell en c<ar>t<es> .Cxx.
 Si volets fer bon vincuyt en cartes .Cxx.

[fol. 110r] Si volets fer bon vin blanch (^en)[^de] (^cartes) verema vermella/ o mesclada
 ço es blanca e vermella en cartes .Cxx.

De adobar vi afollat en cartes .Cxx
 Si volets fer lo vi madur/ o dolç en cartes .Cxxj.
 A clarificar en cartes .Cxxj.
 Medecina a vi corruput e filat com axarop e ret quaix color blanch
 en cartes .Cxxij.
 Altre capitol axj mateix de vi que sia mudat/ o filat en cartes Cxxij.

**[0.17] Libre/ o regla/ o ensanyament de plantar/ o senbrar vinyes e arbres
 e ampeltar aquells E de sembrar camps E de fer ortaliça E conseruar
 vi E moltes altres coses segons que en lo p<re>sent dictat sera ordenat E
 algunes coses segons lo palladj lo qual libre fara sis libres/ o parts**

Lo primer de plantar vinyes e parres

Lo segon de plantar e sembrar arbres
Lo terç de empeltar arbres e vinyes
Lo quart de sembrar blats grossos e manuts
Lo quint de plantar e sembrar ortaliçes
Lo sise de vi quis afolla njs corrompa a conseruar

[1.0] Lo primer libre o part en lo qual tracta de vinyes e parras plantar e fer lo conreament de aquelles

[1.1] De plantar vinya axi com Noe.

Noe com fo scapat del general diluuj e fo axit dela archa e no hagues vinyes en lo mon ell planta vinya de lanbrusques les quals deu hauia creades car lenbrusques naturals p<er> cultiuament tiren avs de vinya Es begue del vi mas ignorant la sua obra e virtut fon embriagat Lembrusques son seps siluestres los quals son atrobats en alguns boscatges e mu<n>tanyes e mudant les de llur loch e meses en terra costehida e podades son fetes vinyes los huns ceps blancs los altres negres segons veus a hull e cascu pot plantar vinya axi com Noe.

[1.2] De plantar vinya

Tot hom qui vol plantar vinya deu podar los mayols que deu metra en luna vella ço es passada la plena hun dja/ o dos com p<us> prop mes ne val e stoig los mallols tro ala Luna noua/ e crexent que haia deu dies tro en quatorza e lauors plant E si per ventura lo mallol era mustiu meta lo cap del mallol vna njt en aygua e lo dia seguent plant e no fallira Es ver quel mallol dela vinya vella que hage de xij. anys en sus pren mjls quel dela vinya noua Empero lo clot que faras p<er> al mallol la terra quen trauras no le y tornes mas rebbleix lo daltre terra e hage de cep a cep vij. palms de alna de valenc<ia> atots cayres amanera de tantell de stachs/

[fol. 110v] **[1.3] De sembrar Vinya**

Sembrar pots vinya prin dels pinyols o grans qui son dins lo gra del rahim e com seran ben sechs sembrrels e exits costoheix los e fer sen ha vinya. Empero no leuaran rames rahims si donchs no son los ceps empaltats

[1.4] De plantar parra

Qui vol fer parra marauellosa prenga huna verga de parra blanca e altre de parra negra e plant les el mes de març axj com crexera<n> vage les cordellan e tallen les fulles axi co<m> iran engruxa<n>t e met hi canons de canya e que sien de son

molle E axi com la parra crexera axis pegara dintre lo cano la huna verga ab laltre dementre que seran en lo motle d<e>la cana e tant stro que la verga sia rodona e com sera grossa axj com vna a [*blank space*] quada brot persi sera de sa natura E pe<n>s la de tallar a la peguadura e quant la haura tellada pens la de regar e leix la pujar hon se vulla e quantes brochades tendra de valor lexar les hets de ij. en ij. mans e la parra que sera ben pensada e be regada el ram brotat fara hun rahim blanch altre negra e aquell que sera dela sua natura que encertera en la pagadura sera del rahim la hun gra blanch e laltre negra E com aço sera vist tal totes les altres natures lexen aquella

[1.5] De plantar parra primerenqua

Si vols que los rahims vinguen ab les cireras planta huna parra **dullerol** a la rail dun cirer o parra de tripol e barrina lo cirer a hun palm de terra e pas la parra per la barrinadura del cirer ço es p<er> lo forat d<e> part apart E la parra ira engruxant elo forat ira trenquant com lo forat sera trencat talla la parra ala rail e vendran los rahims ab les cireras.

[1.6] De morgonar vinya

Morgonar vinya se deu fer en luna vella perço q<ue> la sarment nos trench e deu se girar tot lo cep e fer aytants caps com necessarij sia.

[1.7] De exobrir vinya

Exobrir deu hom les vinyes apres que son veremades car deles bones lauros que hom los pot fer es lo exobrir E diu lo exemple dela vinya **quis vulla me cauas que monsenyor me pot em exobresca coujnement prego<n>**

[1.8 De podar vinya]

Podar deu hom les vinyes en dos mesos del any ço es en lo mes de dehembre e en lo mes de Janer mas mes val en lo mes de dehembre p<er> ço com los ceps podats de dehembre fan los rahims p<us> grossos e les s<ar>ments [fol. 111r] broten abans e abans maduren Jtem que en lo gra no haura sino hun pinyol/ o dos/ La podaho del mes de Janer fa molts rahims mas fals menors e ab molts pinyols Tot podar se deu fer en la luna vella E deu se hom gordar que no pot hom en Lo Jorn que es plena Car lo ple dela Luna no val ales plantes si hom les tocha ans los nou Mas pessat aquell dia es bo lo podar tota hora e com p<us> prop es dela plena val mes lo podar Empero les vinyes velles deuen esser podades acap de dos/ o de tres anys en la Luna noua p<er> renouellar empero tota hora haia

la Luna mes de .vij. Jorns La podaho dela Luna vella fa sarments e rahims grossos e bells Ela podaho dela Luna noua fa molts rahims menuts e moltes serments sotils deu se guardar lo qui poda de esquexar verga ne brocade en lo cep Car nafra e fa li gran mal mas deu lo serrar ab coltell serrador/ o tallar ab coltell gentilment Empero **la vinya no es ben podade tro que es cauada**

[1.9] De podar picapolla

Quij vol podar **la dite planta** en manera que hom la nodrescha dret ab cep redo e puys que hom li iaquescha quantes serments / o caps volra metre sin hi hauie .L. saluant vns prims que son (^brots) borts e que la podaho no sia rodona ans sia larga

[1.10] De cauar vinya

Cauar vinya deu hom de mijan Giner tro amijan ffebrer/ e encara per tot ffebrer com dequjauant borren les vinyes e noy deu hom entrar E diu hom en lo eximplj **Si mon Senyor me poda de dehembre/ o de Janer em caua en ffebrer vergonyam sera sino li vuple lo celler**

[1.11] De magencar vinya.

Magencar les vinyes lo mjllor temps es mijant Abril tro a x. de maig E deu magencar com abans fer se pot p<er> ço com val mes

[1.12] De agostar vinya

Agostar es lo mellor temps que hom pot fer a vinyes mijant lo mes de Juny e que no pas hom mes auant car aquesta es bona lauro E quj fara a vinyes aquestes laurons que demunt son dites en los temps que demunt son scrits sens tot dupte haura bones vinyes e pus verts que nengunes altres vinyes/ axj quels altres quj hauran vinyes e qui no saben aquesta manera deles laurons que demu<n>t son dites sen daran gran marauella

[1.13] De spampotar vinya

En lo principi de maig deu hom **espampotar** o **virbar** les vinyes ço es leuar ne los brots ques fan en los ceps en los quals no hage rahims e lexar hi los brots en que ha rahims e los que han a fer brocade en lany vine<n>t e los rahims e vergues e ceps que romanen sen mjlloren molt p<er>o aço deu fer hom que entena la podajo

[fol. 111v] **[1.14] De femar vinya**

Ffemar vinyes deu hom com son nouellament plantades e apres se poden femar de .vj. en vij. anys alguns hi meten ordj/ o faues/ o ciurons e aço com la terra es grassa Mas diu **palladj** que vinya magra en terra seca no la deu hom femar p<er> ço com lo famar corromp la verema perque lo vi que hix es tot corruput e guastat Mas diu **palladj** que qui vol engraxar vinya que sia en terra magra/ o secha que hom la sembra de sombre de lupins en lo mes de setembre e ala desexida de Abril tro amijant Maig que los atramoços comensan agranar que hom fassa cauar la vinya/ e arrencar los lupins en guisa que romanguen cuberts de terra E aço engrexe e millora la vinya mes que negun famar que hom hj puxa fer emp<er>o fan arranquar los lupins abans que hom cau la vinya e ques cobren de terra Es ver que tota hora que hom morgona/ o met hom mallols en vinya se pot femar

[1.15] De gram e canyota a tallar e fer sequar

Diu **palladj** que qui en lo mes de Juliol com lo sol es en signe de capricorn gram e canyota que sia arrencat p<er> aytal signe null temps hi nexera<n> de aquelles rahils.

[1.16] Dels sturments ab que deu hom tellar les herbes dela vinya/ o camp de terra

Encara diu **palladi** que si rella/ o cauech/ o altre sturment ab que herbes se puxan tellar que com seran calts los dits sturments quels tempre hom ab sanch de boch tota herba que ab aquell sturment sera tellada null temps tornara metre rails Emp<er>o alguns dien quel sturment vol esser de coure mas es cregut que tant val de ferre.

[1.17] Que en Juliol no sia feta neguna cauaho

En Juliol no deu hom fer neguna cauaho ni laurar/ o en vinya niy deu hom en res tochar car molt dan hi fan quant hi toquen Jtem se deu hom gordar en lestiu entemps que la terra es calda com ha plogut e la pluja no es entrada molt que hom no fassa alguna cauaho p<er> ço com la terra exuta se mescla ab la mullada e es fet caliu e p<er> semblant hom no deu moure la terra en juern com es gelada p<er> ço com roman destrempada

[1.18] Quant es vna quarterada de Vinya

Quartarada de vinya de sort ha hauer .Lx. tires e de mija sort .Cxx. tires fan se en cascuna de sort xiiij clots que son .dcccxxxx. clots en cascun clot entren dos mallols que munten en sum<m>a .m.dc. lxxx. mallols/

[fol. 112r] **[1.19] Quants homens entren exobrir podar cauar/ magencar huna quarterada de vinya**

En vna quarterada de vinya entren de exobrir tres homens de podar tres homens/ de cauar vij. homens a magencar tres homens

[1.20] De veremar vinya

Veremar vinya deu hom en luna vella p<er> ço com lo vi sen salua mils emp<er>o guardar deu hom tota hora que en lesperansa dela luna no pogues hauer p<er>ill dels dits splets a collir

[1.21] De saluar rahims

Si volets saluar rahims deuen esser collits en Luna vella e ans que sien massa madurs

[1.22] De collir molt vi/ o fruyt

Si tu vols culljr molt vi/ o fruyt costeheix e procura be les vinyes/ e hages vinyes jouens Car diu hom en lo eximpli **Oliuera de ton auj figuera de ton pare/ e vinya de tu mateix** E si fas lo c<on>trarj faras ço ques diu **moltes filles e males vinyes desfan lalberch**

[2.0] Libre. segon. o segona. part. lo qual. parla. e tracta. de pla<n>-tar. arbres. e sembrar aq<ue>lls.

[2.1] Primo de plantar figueres

[2.1.1] Si vols plantar figueres planta les en la Luna mjnua de Giner E si vols plantar de squeix prin ne vna rama de qual natura te vulles esi nos vol acohar dali hun pich en la squena p<er> manera que puxa acohar e rebblix los clots de terra E pots les de p<re>sent sporgar e cauar sopte que saho hi haura e que sien tengudes aprop tot aquell any de regar de mes en mes e de cauar p<er> ço que lo sol no puxa entrar en la terra. Jtem pots fer plantar de figueres en lo dit temps/ Jtem pots plantar tot arbre que pert fulla en la dessus dite Luna Sapies empero que de<us> guardar com arranquaras larbre que vols plantar que la part

que te de sol ixent axi mateix la tenga la hon la plantaras

[2.1.2] Les figueres martiniques duren mes que nengunes altres p<er> çon fa bon plantar e puy empaltar les de qualseuol altre natura

[fol. 112v] **[2.1.3]** Qui vol que figueres de p<ar>atge axi com Julies e daltres que ni ha de diuerses natures retenguen les figures el dia de sanct Johan de Juny culla deles cabrafigues e sien enfilades en fils lonchs e posen ne p<er> moltes branques daquella figuera quj no atura figures e sens dupte retendra les

[2.1.4] E si vols q<ue>les figures primarenques maduren punxats les ab hun burquany ab hun poch dolj/ o ab burquany de teix sens olj e valran ne mes

[2.2] De plantar taronger

Primerame<n>t si vols plantar taronger plantal en la luna crexe<n>t de Janer e posa la ala part que es vers lo sol ixent que sia tornade aximateix e sia cauat lo teronger adarredor en guisa que al arrenchar no lj tallen les venes sino com menys puxe<n> e que fassa enguisa que ab la çoqua e ab les rails romanga molta terra e axi com jran descobrin axi liguaras ab cordes e com sera ala derrarja quel arbre sera arrenquat met hi dei<us> hun cabas p<er> tal que la terra no sen caygua e ligual be car si la terra d<e>les rails se mouja seria perill de p<er>dra larbre e allj hon lo metras hagey bon clot e puy be piquat e puy met hi larbre e picha be la terra quey metras enguisa que vent nj altre cosa no lj puixa noua e gordal que nol somogues p<us> njl toch null hom car lo toquar li es p<er>ill gra<n> E axi mateix se pot plantar a .xv. dies ans de sent Miquel e xv. djes apres en la luna crexent

[2.3] De plantar limoner

Si vols plantar limoner faras axi mateix com has del taronger

[2.4] De plantar poncirer e aranger

Si vols plantar poncirer e aranger plantals de staques sotils aprop de reguar

[2.5] De sembrar tarongers limoners poncirers e arangers

Qui vol plantar ol<e>s sembrar tarongers limoners poncire[r]s/ o oranges prenga taronges/ o dels dits fruyts assahonats/ o hage

dels grans de aq^{ue}lls e sembrrels entran ab fems e reg los hi
haura dels dits arbres sens falla e aço en La Luna noua
de Janer

[2.6] De plantar cirer/ o ginioler

Qui vol plantar cirers/ o giniolers plant los en la terra cascatera en La
minua de Giner e carragaran molt

[2.6.a] [^2 De plantar roses]

[^2 Qui vol plantar roses plant los en la luna vella de janer]

[fol. 113r] [2.7] Qui vol plantar pomers e maçaners

Qui vol plantar pomers de prada/ o aygues pomes/ o maçanes plant
les en la Luna minua de Janer e si fer se pot no les regues
sino dues vegades en lany e seran saboroses e nos corqueran

[2.8] De plantar pomes de parais

Si vols plantar pomes de parais e seran marauelloses hages la rail
del plantan^{us} e hages la millor que pusques hauer e sia frescha/ e
planta la/ e met hi .iiij. o .iiij. pinyols de datils de punta en sus
e sian fiquats be dins en la rail e sia cubert de terra prop de
aygua e faraⁿ pomes marauelloses e son bones de maniar
quant les la [*blank space*] veuras hi lo crusifixi dins la poma

[2.9] De plantar pomes de lombardja

Si vols plantar pomes de Lombardja hages ne planter E es cosa
marauellosa q^{ue}lo pomer nos fa maior de dos palms dalt al mes
creixer e fara moltes vegades ensemps fruyt e flor e fa cascun pomer de
xx. en .xxx. pomes ensus e son grosses e fort fines e saboroses e ado-
rants e pot se tenjr lo pomer en hun test dalfabega ala finestra/ o en
cambre E poden sen hauer dela Ciutat de **Genoua** e sino hages dels
grans deles pomes e sembrals

[2.10] De plantar magraners

Si vols plantar magraners plantals en la Luna vella de Janer
e pots plantar los arbres/ o staques dels dits magraners de braⁿques
quey hage del vell e del Joue

[2.11] De plantar magraners sens pinyol

Si vols plantar magraners q^{ue} fassen belles magranes sens pinyol

talle huna verga de magraner e fen la p<er> lo mig **axj com a vima**
ab huna punta de coltell e trau lj [lo] cor e puys tornala ajunhir e
puys ligala. be stret de cap acap e planta la les magranes q<ue> fara<n>
seran sens pinyol

[2.12] De plantar morers

Qui vol plantar morers prengua trossos de fust de salzer vert
fresch e barrin de hun loch en altre de dos en dos djts E pren
lo squeix del morer de part apart pot ni metre qua<n>t se vol
e prenga lo fust ab lo squeix e plant lo dei<us> terra enguisa que
no sien los brots sobre terra e pendran tots E de parres/ e de
cirers pots fer altre tal

[fol. 113v] [2.13] De plantar morers p<er> via/ de planter

Aquells qui volen plantar morers p<er> ço q<ue> hagen fulles p<er> dar ne a ma<n>iar
als cuclos de que fan **la seda** prenguen les mores com seran pansides
que cauran a terra e hagen cordes daspart e freguenles ab aq<ue>lles
mores e stogen les stro al mes de ffebrer e el dit mes faran ne al-
maxera en fems molt podrits/ e mesclat ab homania e de .viij.
en viij. jorns quel regues e posa lalmaxera en loch que nolj do
vent serç nj tremuntana e stigue en loch que no lj do lo sol e denjt
q<ue> sia cubert axi com almaxera de carabaces faent aço hauran
fulles ans quels cuchs isquen

[2.14] De sembrar arbres/

Quij vol hauer pins e datil e castanya e amellers e noguers e guar-
roffes e carrasques/e oliueres e lorers sembra qualque fruyt q<ue>
vulles dels demu<n>t dits en lo mes de Janer/ o de ffebrer com La
Luna hage x. djes que sia girada tro en xv. e guardat com
las plantaras que no les metes p<us> pregon de dos djts en
traues e posa la hon seran plantats vna verga p<er> senyal

[2.15] De pins

Guardar deu hom que los pins no sien tresplantats p<er> tal com no viuen
Jten deu hom metre .iiij. o .v. pinyols com hom los planta e no sien mesos
los pinyols al foch mas sien trenchades en altre manera emp<er>o alguns
sembren los pins en lo mes de setembre com hom sembra lo forme<n>t
o lordj Jtem deles castanyes sien ne meses dues que sian del any
mateix com pus fresques les pusques hauer

[2.16] De plantar cipresses

Los cipresses sembrat los en terra famosa mesclada ab bons fems podrits/ e reguat los ab aygua e ori de fadri poch Jtem en altre manera hages deles noq assaunades e seques e traune los grans e mit los en aygua quey stiguen .iiij. o .v. jorns/ e tils en loch humjt e ruxals ab aygua/ e en apres plantals e reguals ab aygua solament e com los volras trespla<n>tar tresplantals en Luna crexent de Janer/ o de ffebrer que hage x djes q<ue> sia girada

[2.17.] De plantar oliueres

[2.17.1] Si volets fer planter de oliueres veres prenets las rames p<us> grosses que sien e serrat les p<er> mig cada huna de aquelles e soterrat les totes e fernets planter e quants brots guaran nodrir los hets/

[2.17.2] Jtem si vols plantar oliueres ab rails/ o menys de rayls fets hun clot que hage .v. palms de pregon e met acada oliuera dues carraguas de pedres codices ab la oliuera en semps e puys gitay terra dess<us> e trapijay be que vent ne neguna cosa no la puxa moure/ e ti les aprop de reguar tot aquell any/ e de cauar de mes en mes e planta les en Luna crexent e de Març

[fol. 114r] **[2.17.3]** Jtem si en alguna oliuera vera ha en la calç plansons que sien grossos axi com la rama tallat los ab tanta rabaça com poren/ e meten cas-cun en son loch fondo vna cuyrada de terra altre de pedres segons que dess<us> es dit

[2.17.4] Jtem prenen branques jouens axi grosses com lo braç tallat les en rodo e fet lo clot fondo e al sol del clot fen hun altre clot de dos/ palms de la omplarja que ha op<u>s la rama e farsin lo be de pedres e donanlj [*blank space*] ab vna barra e dalj ens<us> fets cuyrades de terra e de pedres segons dit es dess<us>

[2.17.5] Jtem en altre manera prin polanch de oliuera axi com lo braç e sil vols acohar ligala a dos palms en dos lochs e entre les liguadur<e>s lexan tant de freu com lo polze dample e ala part que deu jaure la branca da lj hun pich e doblegar e acohar sa mjllor e puys rebbleix la de terra e de pedres segons dit es dess<us>

[2.17.6] Jtem si vols que les oliueres leuen tots anys oliues fema les/ e laura les cascun any e hauras molt olj

[2.18] De plantar albers/

Albers pots plantar en aquesta manera que hages dels plansons deles albo-redes ab les rails dels pus lisos e dela millor natura que puxes hauer e plantals atires Jtem en altre manera hages deles branques dels

millors e pus lisos que trops que sien axi grossos com vna asta de lansa/ o de dart e fes ne trossos de tres/ o quatre palms de larch/ e ficals en terra e donals ayg[u]a per los solchs e tires specialment Lo primer any/ e dallj auant p<er> semblant car arbre es que vol molta ayg[u]a e plantar los has enla Luna vella de Giner e de dehembre e aquests dels troços son fets abans quels altres ab rails

[2.19] De plantar e sembrar murtra

Murtra hi ha de dos maneres e de quales vulles pren ne deles branq<ue>s que hagen rails e planta les en la Luna crexent de Giner/ o de ffebrer Jtem pots hauer deles vergues primes e grosses e fen trossos de tres pal<m>s e plantals en terra e dals molta ayga e viura<n> e pots plantar les djtes staques en la luna crexent de dehembre/ Jtem sin vols sembrar prin dela laur dela murtra e sembra la en terra que hage hun poch de fem e arena e donals aygua e hauras murtra e aço en la Luna crexent de dehembre/ o de Giner/ o de ffebrer/ o en lo temps enques sembra la alfabegua e pot la sembrar en roses axj com alfabegua

[2.20] De plantar vimens

Vimens se poden plantar en aquesta man<er>a prin dels vimens v<er>mells p<er> ço com son millors/ e fen trossos de dos en dos palms e ficals en loch humjt o quen pas aygua e pots los plantar en la Luna vella de Giner/ e en aquella mateixa se deuen podar/ o en la de febrer

[fol. 114v] [2.21] De plantar canyes

Canyes se poden plantar en dues maneres la primera prin deles rails d<e>les altres canyes e planta les en loch que sia vmjt/ o quen pas aygua de prop La segona manera es que hages de les canyes/ e quen fasses trossos/ e plantals e brotaran e metran rails

[2.22] De plantar bardia

Qui vol plantar bardia fassa huna cequia e prenga deles mores deles bardies e fiech ne sogues daspart e meta les en la dite cequia de lonch e fich hi staques de magraner/ e deu se reguar e aço fassa en lo mes d<e> maig e brotara<n> e fara<n> bona bardia

[2.23] De plantar/ o tresplantar arbres que no leuen fruyt

En la Onzena luna del mes de Març tresplanta arbre que no fassa fruyt/ e en aquell any fara fruyt

[2.24] De plantar arbres

Totes plantes de arbres se facen en luna crexent com ha .x. djes que es girada entro en la luna plena de cada luna els arbres e les vinyes viuran e carreguaran Emp<er>o qui planta arbres deu fer quels meta en bona terra e fer se han millors que altres arbres.

[3.0] Libre. terç. o tercera. part. lo qual. tracta. dels. arbres. uinyes. e parres. e ortalices. a empaltar

[3.1.1] Com vol empaltar dues coses deu hom guordar la primera quel arbre que hom vol empaltar que sia en saba la segona quel exerç que hom vol metre que no sia bro(c)[t]at nj hage vbert lo borro mas ques apparell de brotar que mes val que no hage lo cap gros ne jnflat e aço deuets fer maiorment en lo mes de febrer tro ala fffesta de sanct macia la qual es a v djes dela desaxida de febrer e aço fa avagades acuytar e auagades atardar segons los arbres que cuyten a brotar os tarden e segons lo linatge del arbre axi com amellers que fan empaltar en Giner e cire[r]s q<ue> fan empaltar en la entrada de febrer de tals nj ha E aço es segons ques cuyte<n> os tardan Mas ver es que la maior força dels arbres que no tenen fulla es axi com pereres sarmenyeres e daltres arbres magraners fan empaltar entorn la festa de sanct macia

[3.1.2] Los exerços que deu hom empaltar deuen esser de hun any pessat e que sien be spessos ab borrons e que sien sforçats e que hom los prenga deu es lo sol ixent en lo mes de febrer deu hom empaltar en lo tronch/ o en la scorsa

[fol. 115r] [3.2] De adur ampelts/

Si vols a portar ampelts de vna terra en altre que sia lunny prin los empelts tots pleguats/ e vntals los caps insans ab mel e puys mjt los en vn terraç en manera quel sol nols toch e pots los a portar hon te vulles

[3.3.1] De empaltar figueres/

Ffigueres fan empeltar entorn la fffesta de sanct Johan babtiste del mes de Juny e son tres maneres de empaltar La primera es scorça entre lo fust e la scorça/ La segona entronch fes mas deu lexar lo cor dela vna part ab exerç o ab agulla longuet/ La terça es scut ab lull que hom met dei<us> la scorça del arbre e aço se fa maior me<n>t en figuer<e>s e oliueres Emp<er>o los exerços que hom deu metre deue<n> esser de vn any ço es que deue<n> esser nats en lany pessat e sien ben spesses de borrons e que hom los prengua del sol ixent e en aquell sol los torn

[3.3.2] Axj mateix figuera se empelta dela entrada de maig stro al dia de sanct

barnabeu e si mets empelt de fust vell met lo en brot vell E brot nou en brot nou e tota hora en Luna vella axi mateix la pots empeltar dela festa de sanct barnabeu tro a viij dies pessada la festa de sanct Johan e guarda quel scudet no sia foradat ne tochat de pedra e viura

[3.3.3] Jtem se pot empaltar figuera al entrant de Abril de agulla entre lo tronch/ e la scorsa a vn palm e mig de terra p<er> ço com tem molt de vent

[3.4] De empaltar figuera de buriçot que sia primarenqua/ o tardana

Si vols empeltar figuera de buriçot que sia primarenqua empelta la en figuera albocor loral/ o cocorella blanca e hauras figues primarenques de buriçot. E si vols que sia tardana en figuera borda

[3.5] De empaltar figuera en altre arbre/ q<ue> no sia de sa natura

Si vols empaltar scudet de figuera en altre arbre que no sia de sa natura empelt lo en lo mes de març en luna vella com larbre sera en saba e fara les figues ten grosses com alberginjes e tan amargues com fel e quin vulla menjar apperell se de hauer corrença

[3.6] De empaltar peres sermenyes e codonys/

Qui vol empeltar empelt les en lo mes de març en Luna minua com sien en saba e sermenyes/ o codonys/ e tots aquells podets metre o empeltar de tota natura darbre que cloffoll no hage exceptat no-guer

[3.7] De empaltar peres en roure

Si vols peres de saluar e Juernesques/ empelta en roure/ o en carrasqua entre lo fust e la scorça axi com oliuera e saluar san tot lany.

[fol. 115v] **[3.7] De empaltar pera en tronxo de col**

Si vols empaltar parera en tronch de col e pendra sens falla deq<ue> fer axi tu pendras la pus grossa col que trobaras e talla la entre dues terres e puys leua la terra a la redor e fen la p<er> mig en guisa que no toque al cor del tronxo que es flach e fes q<ue> la fenadura sia mes a la vna part que ala altre e puys met dues/ o iij agulles segons q<ue>lo tronch dela col sera e pensal de reguar e de cauar/ e hauras bones peres

[3.8] De empaltar pomers

Qui vol empaltar pomera en altre pomer empelt en lo mes de març e de Maig hauent hi saba en Luna vella

[3.9] De empaltar pomers en garanler

Empelta pomer de padro en garanller e les pomes saluar san tot lany

[3.10] De empaltar pomers en baladre

Qui vol empaltar pomers en baladre empelt en lo mes de març o de Maig e empelt les de staqua entro lo fust e la scorsa e les pomes que lauara seran amargues e son molt bones a tot enfit p<er> vell que sia e empelt les en Luna mjnua

[3.11] De empeltar morer blanch en negre

Qui vol empaltar morer q<ue> fa les mores blanques/ en morer q<ue> fa les mores negres/ e morer que les fa negres en lo qui les fa blanq<ue>s o de hun en arbre qualseuulla empelt lo en la Luna vella de Giner/ o de ffebrer quant conexera que hi hara mes saba e empelt lo de scudet/ o de agulla entre la scorça e lo fust tot morer empeltat fa mes mores/ e mjllors

[3.12] De empeltar presseguer en condonyer/ e en prunera

Qui vol empeltar presseguer en condonyer/ o en prunera empelt de staqua en la Luna crexent de Març ans que giten e seran los pressechs semblants en color/ e en sabor de codony

[3.13] De empeltar presseguer que fassa los pressechs sens pinyol

Qui vol fer ab mestria empelts de pressaguer en axi que lo pressech no faça pinyol prenga hun vime e plantel de abdosos los caps enguisa que fassa arch apres de terra hun palm/ e deuall larch sembra dos/ o tres pinyols de pressechs que sien bons e com sien exits aquell que pus dret sera e millor pas per mig del arch del vime barrinat/ e fassa en guisa que p<er> mig del vime [fol. 116r] pas e per temps auant com lo vime deura degollar al presseguer axiq<u>e sera pagat tall lo p<r>essaguer deuall larch poch a poch e les rahils del p<re>ssaguer puy morzo lo p<re>seguer enguisa q<ue> tot lo vime sia dei<us> terra e quants p<re>sechs fara tots seran sens pinyol Aq<ue>sts p<re>ssechs seran medecinals atota p<er>sona q<ue> hage enfit que lin donen p<er> lo matj en deui ab hun poch de brou de gallina e guarra tost

[3.14] Que lo p<r>eseguir dur molt

Si vols quel presseguer dure molt/ e tenga Jouent barrinal en guisa q<ue> la barrinadura li toch al cor e **viura gran temps**

[3.15] Que los p<re>ssechs sien bells.

Si vols p<re>ssechs bells quant lo p<re>sseguer sera be carragat en lo mes de maig leua dels p<re>ssechs tro ala maytat e los que romandran seran molt bells

[3.16] De empeltar alberquoquer en altre alberquoquer/ o en pruner.

Tu pots empeltar alberquoquer en qualseuol altre alberquoquer o en qualseuol natura de pruneres en la Luna crexent de Març

[3.17] De empeltar nespler en p<re>sseguer / o en codonyer

Tu pots empeltar nespler en p<re>sseguer e en codonyer e aço en la Luna crexent de març ans que los borrons sclaten e de<us> los tenjr aprop de reguar

[3.18] De empeltar alberquoquer en cirer

Empelta alberquoquer en cirer e son bons/

[3.19] De empeltar garroffer

Garroffer bort se empelta en lo mes de març/ o de maig en la Luna crexent de scudet/ o de brocha axi com oliuera entre lo fust e la scorsa

[3.20] De empeltar ameller en garrofer.

Ameller se pot empeltar en garrofer enla Luna Vella de dehembre/ o de Giner e fara fort belles ametles

[3.21] De empeltar ametler en si mateix e en p<re>sseguer.

Si vols empeltar ametler en ametler o ametler en pressaguer e de ametler vols fer alberquoquer amarch/ e los albercoches seran saborosos Quj pendra los empelts de aquell mateix e de aquell ametler sera lo pinyol dolç e pot lo hom empeltar en Luna mjnua/ e en lo mes de març

[fol. 116v] **[3.22] De empeltar/ o emprenyar palmera.**

Qui vol empeltar/ o enprenyar palmera en lo dia dels rams/ pre<n>ga dela flor dela palmera mascle/ e puja en la palmera femella e obrj les fulloles ab dela palma/ e ells p<er> si com degen obrir tancharan la palma e romandra de bona manera

[3.23] De empeltar p<re>sseguer

Si vols empeltar presseguer en ametler etc

[3.24] De ampeltar noguer.

Si vols empeltar noguer q<ue> sia coben de bones no<us> molles/ o altres talla les rames en mig de cascuna rama/ e barrina e met hi vna nou en la barrinadura e que li vengue be a motle que no sia massa gran/ o pocha e met ley aforça a manera de ampelt e fara aytals no<us> com hj metras/

[3.25] De noguer q<ue> no fa No<us>.

Qui ha noguer que no fa no<us> barrin lo en guisa que la barrinadura plech al cor e fara bones no<us>

[3.26] De empeltar Oliueres.

Oliueres fan empeltar axi com la figuera en lo mes de Abril axi mateix se pot empeltar en lo mes de maig en ans que isqua de flor de scudet/ o de broqua entre lo fust ela scorça

[3.27] De Oliueres que no leuem be/

Oliueres que no leuen be fes les exobrir e cascat los be les rails/ e gitat hi vna fanequa de sal e regat les de mes en mes e com les reguen cauat les de saho e carragaran be

[3.28] De Oliuera ques vol morir

Oliuera ques vol morir barrina la e guarra del mal

[3.29] De empeltar magraner

Si vols empeltar magraner empeltal en Luna vella de maig com esta en flor e pots los empeltar de scudet/ o de broque

[3.30] De magranes ques fassen grosses

Qui te magraner en casa/ o en ort pot collir deles magranes

les que volra e les que romandran ab volentat ans ques obren met cada huna en vna olla ben tanquada e faran se ten grosses com la olla

[fol. 117r] **[3.31] De empeltar taronger.**

Si vols empeltar taronger en poncirer empeltal a xv dies ans de sanct johan e xv. apres/

[3.32] De empeltar limoner

Si vols empeltar limoner en poncirer/ o en aranger empeltal en lo temps que has oit del taronger e fa empeltar de scudet E si vols empeltar de brocha met lo entre lo fust e la scorsa axi com oliuera en luna crexent

[3.33] De empeltar vinyes.

Qui vol empeltar cep de vinya empelt lo en la Luna vella de Giner

[3.34] De empeltar serment que faça lo rahim mig blanch e mig negre/

Si vols empeltar sarment q^{ue} sia ab lo rahim **mig blanch e mig negre** com sera madur prin la maytat de hun brot dela serment blaⁿcha e la maytat dela serment negra e aiusta les dues miges parts e entrey subtilment vn brot en vna serment axi co^m empeltarjes figueres ab scudet e posay en dues les miges parts sobre aquel brot/ o ala sarment que tret naura e ligals subtilmeⁿt e viuran e sera lo rahim que de aqui axira mig blanch e mig negre quant sera madur

[3.35] De empeltar rahims merauellosos

Qui vol fer rahims marauellosos que sapien a mosquet/ o a clauells/ o/ a gingebre/ o a pebre/ o almesch/ o a mostalla prenguen lo cep en lo mes de març com los ceps corren aygua e sien en saba barrjn lo entre dues terres e entre la barrinadura tro al cor/ e vimplila barrinadura de qualqua salsa se vulla molta e sabran los rahims/ a aquella salsa quey metran/

[3.36] De empaltar parra.

Si vols empeltar parra talla la en alt en lo lis que trobaras e afaytala e abans que la fenes/ ligala ab corda a vna ma de uall la telladura/ e cada agulla no hage sino hun nuu e en

cada braç met dues agulles/ e si lo bras es prim mjt nj vna
e pensala de stopiçar e de ambragoar entorn les agulles e les
cordes de cada part

[3.36] De empeltar reggla gen<er>al

Tots los arbres de qualseuol natura sien fa millor e pus bell fruyt
si son empeltats que si no son empeltats/

[fol. 117v] **[3.37] De cullir fruyta p<er> saluar**

Tota fruyta que hom vulla per saluar axi com magranes pomes
peres e altres fruytes semblants deue esser cullides en La
luna vella e deu les hom cullir que no sien massa madures

[3.38] Deles natures darbres que leuen fruyt

Deus tu saber que .xxx. natures son de arbres fruytes e de aq<ue>sts
nj ha .x. dels quals menge hom lo fruyt lo dins e lo defora E
altres .x. que menge hom lo defora e no lo dins E altres .x. q<ue>
menge hom lo dins tan solament

[3.39] Dels .x. fruyts/ que me<n>ge hom tot

Primerament lo rahim figua poma pera mora arboça serua
codony poncir limo

[3.40] Dels .x. fruyts que menge hom lo defora

Lo pressech datil cirera albercoch ginjol pruna nespla oliua poma
pressech ledo

[3.41] Dels .x. fruyts que me<n>ge hom lo dins/

Malgrana pinyo ametla festuch castanya nou auellana glan
taronja fayons que es fruyt de faig

**[3.42] Son quatre arbres q<ue> fan hun fruyt
en vna fulla**

Los arbres son aq<ue>sts carrasqua roure alcornoç que fa lo suro cos-
coll e tots aquests fan bellotes/

[3.43] De arbre q<ue> fa fruyt e no fa flor

Tots los arbres del mon que leuen fruyts fan(^s) flor ans dels fruyts/

E les figueres fan fruyts/ ans que flors/ la raho p<er> que/ si es per la sua let e calor que tene<n> en elles matexes/

[3.44] De empeltar carabasses.

Aquel qui vol empeltar carabasses/ prenga dela lauor deles carabasses e haia vna rahil de cogombre amarch/ e tall li lo cap/ a la rahil e faça li clots/ en la rahil/ e en los clots meta lji los grans deles carabaçes e meta ho tot dei<us> terra femada e les carabasses seran amargues / e quin manjara aparell se de hauer corrensa

[3.45] De empeltar porros/

Si vols q<ue> los porros sien grossos/ fes hun tall al mig de cascun porro e met hi huna tellada de raua e cobrels de terra e seran fets grossos/

[fol. 118r] **[4.0] Libre. quart. o. quarta. part. en. lo. qual. es. tractat. del. cultiuament. dela. terra. e sembrar. forment. ordi. e altres blats. grossos. e menuts. e legums. segons. se segueix.**

[4.1] De sembrar forment ordi spelta auena centeno e altres sements

Sembrar deu hom forment ordi spelta auena e centeno que senten de dos sti<us> e seran millors/ p<er> ço diu laximpli a sent Matheu sembra del blat teu la qual festa es .x. dies ala desexida de Setembre Tot splet primarench val mes que lo tarda Emp<er>o tu de<us> considerar si sembres/ en terra freda temprada/ o calda/ En lo terme dela vila de sent Matheu lo millor temps es/ xv. jorns ans de Omnju<m> sanctor<um> e xv. djes apres/ E perço diu laximpli qui primer neig primer peig E diu mes tart/ o temp<ra>. en saho gita ton gra E diu laragones sembra tu trigo en lodo e ordio en poluo E diu mes si quers mas valer que tu vezino sembra mas ordio que trigo E deu se sembrar ordj e auena en la Luna vella Emp<er>o de<us> guardar q<ue> les lauors sien nouelles.

[4.2] De sembrar mjll e tramella

Sembrar deu hom mjll e tramella mjant Març e cull se en lo mes de Agost e la tramella p<er> semblant E nota vna cosa marauellosa del mjll que no es negun dels blats que tant se salua Car ell se salua es pot saluar en graner/ o en cija .C. anys/ E perço los gra<n>s senyors ne fan forniment en llurs castells/ forces e quasi tresor/ p<er> ço q<ue> aq<ue>lls quj tene<n> les dites forses se puixe<n> defendra de fam en lo temps d<e>la necessitat E axj mateix se conseruen p<er> lonch temps/ atremuços fesols

e ciurons/ e encare garrofins/

[4.3] De sembrar dacça

Dacça sembra hom en lo principi del mes de Abril Jtem panjs se<m>bra hom mijant Juny/

[fol. 118v] [4.4] De sembrar alfalfeç

Alfalfeç se vol sembrar en lo mes de Març en lo principi e vol se sembrar mesclat ab ordi per tal que en altre manera al primer que se segueix nol cobren les besties p<er> tal com es amarch el altre dequiauant es molt bo E vol se tenir molt aprop de reguar Jtem se vol molt laurar la t<er>ra depuys ques sembra e famar molt de manera que quaix tot sia fem e laurar la terra ensemps ab lo fem e laurant ques mescla be lo fem ab la terra E vol se sembrar en loch/ o terra que hage reces e sia calda en manera que vents nj frets en sp<eci>al tremuntana nol toquen e dura si nol arranques viij./ o x. anys/ e pots lo seguar tots anys vij. o viij. vegades pero regant lo decontinent que es seguat etc

[4.5] De sembrar tramuços

Atramuços sembra hom en la derrarja de Agost/ o en lo principi de Setembre per manera que senten de dos sti<us> e deuen se sembrar clars/ e ret vna mesura xxv/ o xxx mesures si bon temps han

[4.6] De sembrar legums/

Sembrar deu hom faues en Luna vella/ de Setembre e si les faues son velles no duptes de sembrar les car tant be/ e mils jxen que les nouelles e si les entrecaues com son exides e apres dues vegades not costeran tant com (^si)[^e]n huna entrecauaho com son grans/ Jtem ciurons/ e lentilles sembra hom en lo mes de Giner/ Jtem guixes se deue<n> sembrar en lo mes de març/ Jtem feçols sembren alguns en Març ab les dacçes/ e altres en Maig Es ver que tot legum seuol sembrar en terra femada e son mjllors de coure/ Jtem pesols.

[4.7] De guaratar e laurar

[4.7.1] Si vols fer bon guaret p<er> al any vinent a sembrar blats tu de<us> come<n>sar en lo mes de Dehembre/ o de [blank space]. ans dela f festa de Nadal deu hauer vna rella e dallj auant dales li axi com conexas q<ue> face a fer ans q<ue> les herbes/ hi sien grans/ ne hi puxe<n> granar Car lo prj-marench guaret sta tot lany fresch e si sta carragat de herba spleta

molt la terra e trauna la freschor e la humjditat/ e no si fa tant be
lo blat Empero la rella de maig es fort p<ro>fitosa E p<er> ço diu laximplj
de maig rella E de sementer orella E guardet que noy faces lobada
Car sin fas/ noy faras bona falcada

[4.7.2] Dir vos he dela terra arenisqua com proua p<er> a pa lauran la be de sanct
Iohan tro a sanct Miquel e aço que hi volrets sembrar sia prima-
rench e sobrefamat la faç dela terra e consentir vos ha a tot ço quey
sembrarets

[4.7.3] Sapiats que si en la terra que sia forts de laurar fets bon guaret hau-
rets molt pa e si es terra de regadiu siy gitats forment e son moltes
pluges afollar sa

[fol. 119r] **[4.8] De famar camp de terra**

Si vols famar camp de terra femal p<er> egual/ e nol te qual famar de iiii. a<n>ys
Cert es que camp famat ret mes blat que aquell que no es famat
Car lo fems/ fa molt fructificar la terra e lo pa es molt tou e bo\

[4.9] Qual fems es mjllor.

Lo fems de coloms e de exerrj que es fems de moltons de ouelles de
cabrons e de cabres es molt bo e calent mas lo pus trempat fems
es lo ques fa en los stables deles besties que mengen palla/ e
ciuada/ e lo pus sotil es dels bo<chs> e dels porchs. Jtem lo fems dela
palma es calt e ha p<ro>prietat que mata los carts/ e la junça Jte<m>
si vols fer en lo teu camp alls/ es mjlor que femar car podrix
la terra e scalfa/ la e sens dupte fa la molt fructificar E sem-
blanment fer hi faues/ e entrecauar aquelles

[4.10] De engraxar terra

Si vols engraxar camp de terra que sia magre sembra lupins q<ue>
son atremuços en lo mes de setembre/ e en la exida de Abril
tro mijant maig fes los arrenquar e star al sol hun dia/ o dos/
e en apres fes laurar lo camp enguisa q<ue> los lupins sien cuberts
de terra e aço val molt a engraxar la terra/ e a ociure les males
herbes

[4.11] De virbar blats/

[4.11.1] Virbar deu hom los blats com son quen com crescuts/ e que la terra
no sia blana nj dura sino de bon temple e deuen ne esser leuades
totes les herbes que fan nosa als blats e en special los que fan
nosa ala falç Guardant se que al tallar/ o arranquar no facen mal
a les rahils dels blats/ E per semblant deu hom virbar e entrecauar

los legums/

[4.11.2] De Juliol que la terra es molt calda no deu esser laurada ne que haia plogut car es fet caliu en aquell temps e destempre e nou molt ala terra

[4.12] De segar e batre tots blats/

Segar e batre deu hom tots los blats/ en Luna vella p<er> ço com mjls sen saluen

[4.13] De saluar blats

Tots los blats/ fan be a sequar e arefredar ans q<ue> hom los stoig e saluen se mils/ pero alguns diuen ques saluen be si hom los stoja calents/ ab que sien ben sechs/ Si en les boques de les gerres/ o de les ciges/ hon stiga blat poses cendra/ o arena/ fa saluar lo blat E si en graner hon stiga blat poses fulles de mata/ o de noguer semblant ment lo fa saluar/ Jtem si mets en huna cija cent caffisos de forment sobre tot lancey hun cafiç de mjll e fa molt be saluar e aço faras segons mes/ o menys q<ue> sera lo blat

[fol. 119v] **[4.14] De saber quants caffisos ret huna mesura de sembradura**

Dich que en la vila de sant Matheu bones terres ab comjnals hun cafiç de forment ne ret .vj. cafiços/ e ordi hun cafiç ne ret viij. E tramuços en terra arenischa e calenta axi com Cabanes hun cafiç ne ret xxxv. en xxxx. cafiços

[5.0] Libre. quint. o. quinta. part. del. libre. en. lo. qual. se. tracta. de. sembrar. e. plantar. cols. e. moltes. natures. de. ortalices.

[5.1] De cols de Juern.

Primerament de cols que son bones diuern ço es que hom les minge en aquell temps/ sembra les hom mijant Juny en la Luna vella e quey hage bon guaret feyt ab vores/ e ab fems couinentment no massa e fan a reguar soujn E deuen se tresplantar de mijant Agost amijant setembre en la luna vella e no volen molts fems E al tresplantar molt mes que al sembrar e reguen se de .iij. a .iij. dies tro son ben p<re>ses puys fan areguar dues vegades la setmana e nos deuen metre massa pregon car no sen fan tant be p<er> ço se sembren en la Luna vella E si tresplanten que no spiguen tantost com ferjen en la Luna noua nj argullen tant de creixer en alt nj son tant longues/ com serien e si per ventura hi romanjs planter que no fos bo ab les altres planta les/ hom auant tota

hora que sia a plantar e seran bones a pascha si seran tart plantades E si les dites cols han la cama massa longa al plantar façe les hom que de aq<ue>lla part hon deu venjr laygua al reguar tenga lull car vinent laygua les dreçe

[5.2] De cols de pascha

Si vols cols bones al pascuor sembra les en lagost/ o en la desexida de Setembre fins p<er> tot lo mes de Octubre e de Noembre quis vol. Emp<er>o en la Luna vella e tresplant les hom tantost q<ue> hom coneix que son bones a tresplantar ab fems/ al plantar e al trespla<n>tar axj com hauem djt en les altres E axj fan areguar Mas aquestes fan aplantar spesses p<er> ço com de tals nj ha que spigue<n> Les quals fan areguar primeres com hom les veu spiguar

[fol. 120r] [5.3] De cols de Stiu

Cols destiu que son bones en veremes e al Setembre sembra les mijant març en la Luna vella e tresplanta les hom sempre que son bones de tresplantar en Luna vella e volen molt fems al sembrar Mas al tresplantar ne valen molt mes axi co<m> es dit deles altres axj mateix del reguar

[5.4] De Cols de Sicilia

Si vols fer planter de cols de Sicilia sembra les/ a viij. dies ans/ o apres de Sant Johan de Juny e ti les a prop de reguar e com sien grans tresplanta les e guarda quey fira lo sol.

[5.5] De erbolam de pascha

Arbolam lo qual es bo al pascuorço es spinachs colills bledes e almolls sembra hom en la entrada de Giner E noy guarda luna quj nos vol e volen molts fems e reguar souint e nos tresplante<n>

[5.6] De erbolam

Erbolam semble hom per semblant mijant Març e ab molts fems e no si guarda Luna njs tresplanten

[5.7] De erbolam

Erbolam ço es blets e bledes spinachs e alguns grans sembra hom ala entrada de Abril e fan a femar e arregar e nols cal tresplantar nj guardar Luna e daquiauant no sembra hom spinachs mijant Agost

[5.8] De spinachs

Spinachs semble hom mijant Agost ab la Luna vella ab molts fems/ e fan areguar auagades com hom coneix que/ o han ops e aquests spinachs son bons de jnuern en quaresma

[5.9] De spinachs

Encara altres spinachs sembra hom mijant Setembre tro mijant Octubre en la Luna vella e reguals hom com ho han mester e sembrals hom ab molts fems e son bons de tota quaresma si es alta/ o baixa

[5.10] De spinachs

Alguns ortolans diuen q^{ue} la lauor vella es millor que la del any mateix e fan axi meten la lauor en huna senalla e cusen la e puys meten la en hun pou en laygua e lexen star vj. o vij. jorns en apres descusen la e meten la lauor dins en la senalla puys torneⁿ cosir la senalla/ e meten la en lo pou en guisa que no toch en laygua e stiguey .iiij. o v. jornes e lauors la lauor es grillada e sembra la hom ab molts fems

[fol. 120v] [5.11] De Letugues

Les letugues primarenques sembra hom mijant Setembre tro mijant Octubre en la Luna vella ab molt fems e fan aregar com ops ho han e tresplanta les hom en lauent de Nadal ab fems en la luna [*blank space*] e regua les hom com ops/ o han

[5.12] De letugues

Algunes letuges sembra hom de Noembre tro amijant deembre e tresplanta les hom de Giner al sembrar e al tresplantar en la Luna vella ab molt fems reguant quant ops/ o han

[5.13] De alls

Alls planta hom mijant dehembre en la Luna vella en terra ben cauada e guaretada menys de fems e fan aregar en loch de reguiu de viij. en viij. jorns E si nols planta hom de dehembre/ planteles hom de Giner en la Luna vella mas mes valen los primarenchs de dehembre p^{er} ço com la Luna de maig nols pot noure/ p^{er} ço com son ya crescuts e no fan a plantar cla[r]s ans deu hauer de hun a altre iij. o iiij. dits E quis vol be pot sembrar entre los alls primarenchs alguns grans de spinachs e fan se fort bells e de letugues e fan se belles Si vols quels alls no grileⁿ fes que si los alls son plantats en Luna vella arranquals en Luna noua e si son plantats en Luna noua arranquals en Luna vella

[5.14] De Scalunyes

[5.14.1] Si vols fer scalunyes hages vna ceba/ e tall les rahils e apres leuen la terra part dela ceba enues lo grill en rodo es ficalj grans de alls iij. o iiij. e cobren de terra e hauras scalunyes/

[5.14.2] Jtem en apres altre manera pren deles scalunyes vna mota/ e lexa les deuall terra e en lo mes de Maig trau les dela mota fen de cascuna scalunya sa part e planta cascuna p<er> si e fer sa de cascuna scalunya huna mota

[5.15] De Porros e Cebes

Porros e cebes e porrella sembra hom en lentrant de març en la luna vella tro mijant març La ceba fa a sembrar clareta p<er> ço que meta mjllor mata e volen bon guoret e no massa fems e fan a reguar de .ij. en .ij djes la setmana/ o mes si ops/ o han. E fan a trespla<n>tar mijant Agost en la Luna vella. Los porros volen fems al trespla<n>tar Mas ala [blank space] no cal fems mas vol terra be cauada com trespla<n>-ta hom los porros volen que hom los planta spessos que no hage de hun al altre mes de hun djt e volen aygua de .iij. en .iij. djes tro sien p<re>sos/. La ceba nos vol tresplantar tan spes mas be vol que hom la plante spes coujnement mas puys son preses volen se reguar ij. vegades la setmana E fan a plantar present los porros e de hun solch a altre hage dos palms E quis vol pot plantar cols/ e rauens e fan se molt be entre los porros/ E los porros fan a entracauar [fol. 121r] e cullir ab terra axi com los porros la lauor dels porros/ e deles cebes pot hom axi tenir que la hon tresplantats leix hom hun solch o dos aytants com hom se vulla los quals spiguen e leix hom assahonar la lauor e que hom la stoig be.

[5.16] De cebes rodones de Saluar

Ceba rodona de saluar sembra hom mjant Giner en Luna Vella e en guaret ben fet ab molts fems e regals hom souin e trespla<n>ta la hom com es creguda E decontinent que hom veu que es bona a tresplantar en Abril/ o en maig mas com pus primarencha se plantara ço es en Maig mes val fa a tresplantar en la luna vella e mesa com p<us> som pot hom p<er> ço com millor ceba met e bastalj q<ue> solament sia cuberta de terra la caboça/ No vol fems al trespla<n>tar mas vol ne al sembrar axi com damunt hauem dit e fa areguar pus es tresplantada de .iij. en .iij. dies e de entracauar hun dja la setmana Guardar se deu hom com la regua que la hora sia clara car fort li nou com se regua ab leig temps e no sen fa tant bella nj tant be. Qui vol hauer dela lauor pla<n>ta deles cebes grosses deles pus belles que trops mijant noembre e faran lauor e leix les hom assahonar e stoig les hom tro al temps que les deu hom sembrar e no hix pus es sembrada tro a xxx djes ans sta dins terra los djts xxx djes

[5.17] De Cebes rodones

Ceba redona aquella que hom menge tendra sembra hom en Agost ab rauens e son bones asopar

[5.18] De Rauens

Rauens se poden plantar p<er> tot lany mas mes valen aquells quj
son plantats en lo mes de març e no volen fems mas volen
terra ben cauada/ e be toua Rauens plantats en lo mes
de Juliol valen mes e son millors/ del any Los vns e los
altres se volen reguar auegades Rauens no deu hom
p<er> ells tejar terra com baste a hom qui nols vol vendre que en
los camps/ deles cols ne fasa hom plantar

[5.19] De Pastanagues

Pastanagues sembra hom en Juliol en Luna vella en terra ben
cauada pregon e ben guaretada no volen fems mas volen se reguar
souin e nos tresplanten

[5.20] De Naps

Naps sembra hom en Juliol en Luna vella axi com les pastanagu<e>s
e sie ala entrada del mes de Juliol p<er> ço com mes val que sien prj-
marenchs que tardans e aço se enten de tota ortaliça que mes
val que sia primarencha que tardana E diu leximplj a sancta
iusta e Rufina sembra la tua nabina/ la qual festa es/ vij dies ala
desexida de Juliol

[fol. 121v] [5.21] De xereujes.

Xereujes se sembren en la Luna vella de Giner e deuen se sembrar en t<er>ra
freda quels fems sien be podrits e deuen se sembrar clares p<er> ço que millor
se façen/ Jtem si tu has dels gra(m)[n]s deles xarouies que son rahils de les xe-
rouies e si es massa gros p<ar>teix lo en algunes parts/ e cascuna part mjt
la deual terra sol que tinga dos dits de terra des<us> e hauras deles xere-
ujes/ e volen se fer en loch fret e que nols do massa lo sol

[5.22] De xufes.

Xufes fan asembrar en maig deuen se collir en Agost deuen esser reguad<e>s
en la hora quen hagen mester/ Jtem volen esser sembrades en bona
terra car com en mjllor terra seran sembrades mjllors seran

[5.23] De Carabaces

Carabaces sembra hom mjant Giner tro a mijant ffebrer ço es que
planta hom lo gra en la Luna noua e met hi hom molt fems be
mig palm de alt e sobre los fems mit los grans ecobrels hom ab vna
poqua de terra mesclada ab los fems e han ops loch hon toch lo sol
tots dies e noy pusque toquar gran vent E si fahie gran fret
com deuen exir cobrj les hom ab draps/ o ab stores/ enguisa quel
fret noy mogue e fan areguar de .ij. en .ij. jorns e com pus souin
les regue hom pus tost se fan E si laygua era calenta del sol hi
valrja mes/ Los grans deles carabaces fan aremullar ab ayg[u]a
tebea qujs vol e seran p<us> tost exides de .iiij. o v. djes/ E com seran

remullades plant les hom en la man<er>a des<us> dite Ops es quels grans deles Carabaces ans que sien mesos aremullar sien ben sechs/ e sino eren ben sechs sequels al sol e puys remullals axi co<m> demu<n>t es djt Eximpte de sancta Agatha sembra ta carabaça si vols que be te fasa la qual festa es a x djes de ffebrer Empero les carabasses nouelles fan atresplantar en lo mes de Abril en la Luna noua E planta les hom axj fa hom hun clot que hage be dos/ o tres palms/ o mes dample e de pregon hun palm e mig e fa li hom entorn lo clot orle de terra e puys en mig loch posa hom molt fems mesclat ab terra e fa li hom vn mont alt en mig del clot e plantey hom tres planters de carabaces e aço fa hom p<er> ço q<ue>lo clot ample hom daygua al reguar de la mota de mig per tal que aygua no toch al vll dela carabaça car menys ne valrja e regueles hom de .iij. en .iij. djes de sesta ab calor tro que sien ben p<re>ses E si p<er> ventura fahia gra<n> fret cobre les hom

[5.24] De Carabaces primare<n>ques

Si vols hauer carabaces primarenques sembrales segons que en lo Capitol des<us> es dit e com seran exides no les regues ab aygua mas regua les ab leyt de vaques/ o de ouelles/ o de cabres e hauras carabaces molt primarenques.

[5.25] De melons albudeques cindrjes cogombres & alberginjes

Cogombres melons cindrjes albudeques e alberginjes sembra hom mijant ffebrer ep<er> tot lo dit mes ab luna noua e ab molts fems be [fol. 122r] mig palm dalt/ o mes axi com les carabaces e no fan a cobrir guayre mas tansolament q<ue>los grans sien cuberts de terra mesclada ab fems E volen se reguar souin de iij. en iij. dies E volen que lla hon son sembrats los grans quels hi toch lo sol tot lo dia/ o la maior p<ar>tida e volen se reguar de .iij. en .iij. jorns Exceptat los melons e les albudeques/ e les cindrjes Si donchs no vehia hom que mester ho haguessen E pot los hom sembrar en loch que no les cal tresplantar si hom nos vol E si p<er> ventura fahia fret abrich les hom axi com les carabaces/ La lauor dels melons ecindrjes e de alberginjes de cogombres e de albudeques ans q<ue> hom les semble deu esser remullada ab aygua ij. o .iij. djes Les albudeques cogo<m>bres melons cindrjes e alberginjes deue<n> esser sembrades p<er> tot ffebrer e ha spay deles djtes dues lauors ales altres dues xx. o xxx. jorns specialment lo millor temps de sembrar albudeques o melons/ o cindrjes es entorn la ffeesta de sancta marja de Març en la manera que dit es.

[5.26] De sembrar Iuhiuert

Si sembres lauor de juhiuert en lo mes de Març no spiguara tro en lo segon any

[6.0] Libre. sise. o. sisena. part. en. lo. qual. tracta. de. fer. uins. e. c<on>s<er>-
uar. aq<ue>lls. e. q<ue>. li son. corro<m>put e. affollats. q<ue>. tornen. ala.
p<ri>mera. bonesa. e. en. lo. p<ri>mer. e<tc>er<a>

**[6.1] Si volets fer vi ques appella rosat
de belna**

En lo temps deles roses prenets les e fullats le(t)s e leuats ne lo
blanch e no les saquets guayre e sien meses en hun saquet bell
de llj e quant sera lo temps de veremar e lo most sera en la bota
metets hi lo saquet dins la bota ab huna canya que stiga al mig
loch e lo most bullira ab lo saquet deles roses ensemps. E com hage
bulljt trahets ne lo saquet deles roses ab huna cordeta lo podets ligar
de la corda stiga fora lo bone dela bota e quant haura bulljt lo podets
tirar

[fol 122v] **[6.2] Si volets fer vi violat.**

Prenets deles violes bosquanes e sequats les al ayre quel sol no les
toch e triats no lo capoll ans queles sequets/ e no sien massa seques
e stoiats les en hun drap de llj bell e com lo most sera en hun carratell
o en bota sien hi meses les dites violes ab lo drap ligat ensemps/
ab vna cordeta p<er> lo bono en guisa que stiguen en mig del vi e co<m>
lo vi sera lexat de bullir trahet les ne

[6.3] Si volets fer vi saluiat

En temps de maig haiats dela saluia e sia sequada e mesa en hun
saquet/ e semblantment sia mesa en hun carratell/ o bota axi co<m>
damunt es djt

[6.4] Si volets fer vi pomat.

Prenets pomes vermelles e tallats les manut e denejades piqua
les hom en vn morter e picades met les abullir en aygua ab
vna caldera e quant hagen pres hun bon bull trahets ne layg[u]a
e metets la en la gerra del vi e es fet vi pomat

[6.5] Si volets fer vi ab species

[6.5.1] Prenets mija o<n>z<a> de clauells e mija de canyella e mija de gingebre
e vna o<n>z<a> de pebre e trenquats ho huna poch en vn morter e metets
ho en vn saquet de drap de li e ligats ho ab vn fil/ e penja dins en
lo carratell bota/ o gerra tro a mig del vi e quant lo deurets vendra
leuats lon e es fet

[6.5.2] Jtem prenets les dites spicies e sequats les al sol e quant sera<n> seques podrets les maniar e fer qualque salsa vos volrets

[6.6] Si volets fer bon vi v<er>mell

Lauats be la bota e sia axugada e com veremarets prenets del millor most e metets ne p<er> a coure en vna caldera ben neta e que sia ben cuyt lo vi quaix a arrop E com sia cuyt que sia huna portadora/ o mes/ o menys segons quela bota sera gra<n> o poqua e cale<n>t vage en la dite bota o altre vexell stant buyt e tantost la cadj-rats e lo bono ben tanquat entant que la vapor no puxa exir p<er> nenguna part E com conexerets/ q<ue> lo dit vi sia co<n>sumit e begut dins la bota/ o vexell metrets/ del most en la dite bota axi com lo traurets del cup e vmplits la E podets mes fer que com traurets lo vin cuyt dela caldera ab vna scudella o tassa rebeiats ne be la dite bota forment e tantost stiga tancada axi com damu<n>t es dit E apres com se haura baguda la vapor hi porets metre lo most e vmpli la e sies cert que aço fa bon vi

[fol. 123r] **[6.7] Si volets fer vi de verema blanca**

Com veremarets la verema sia mesa en cubells o portadores que stiga al sol e ala serena .iij. jorns e pessats los .iij. jorns sia calsigade en ciuera/ o brescat e sian triada la rapa lo most tantost sia mes en la bota/ o carratell e mesa dela bella mel en lo vexell segons la qualitat del most

[6.8] Si volets fer altre vi de tota verema.

Sia veremada la vinya al mig dia ab bell cel e clar e temps ben exut e axi com sia veremada sia calagada tantost e met lo most en lo vexell e sia pres del dit most vna portadora/ o dues segons la quantitat del most e vagen en vna caldera bella e coga E com hage cuyt que hage mjnuat lo quart vage en lo vexell sobre lo most que ia hi es ço es a x. quarters vagey hun quarter de cuyt stigue si<ch> volets e valra mes e no calra trescolar com de stiu se pot beua encara diuern

[6.9] Si volets fer vi de verema blanca/ o v<er>mella cascuna p<er> si/ o tota mesclade

Com la verema sia veremada e follada e mes lo most tantost en la bota/ o carratell ço es que les tres parts/ del vexell se vmplen del dit most e la quarta part sia humplit lo vexell dels rahims dela dite vinya dels pus nets que si tropie<n> ab la rapa ensps

E com la dite bota/ o vexell sia ple sia ben tanquat en manera
que deguna part no puxa respirar E que nenguna vegade
aquest vi nos trasech njs trescole nique nisquen los rahims
Emp<er>o del dit vi com sia fet ne pot hom traure e beura e portar
la hon hom se vulla

[6.10] Si volets fer vi nouell semblant que sia vell

Aquest vi fara bon beura primarench sgranats los rahims neg<re>s
que noy hage rapa e vmplits ne vna gerra enque hage
axeta deual e com sera plena dels dits grans dels rahims
dels pus nets que puxats hauer vmplits la dite gerra daygua
e lexats la axj star .iij. o .iiij. dies e podets traure del dit
vi e beuren totes vegades e aytant vi com ne traurets
hi metets aygua altretanta e la dite gerra stiga ben tanchade
e tapada ab hun tellador/ o librell ab draps/

[6.11] Si volets fer bon vincuyt

Prenets la verema del picapoll que mes hi val/ o altre verema
e veremats la ab sol e guardat te<m>ps exut clar e net e que lo sol
la hage ben tohada e scalfada que sia ben calent e tantost trapi-iats

[fol. 123v] la E metets lo most en vna gran caldera bella e neta Coets lo al ayre
e no dei<us> o a negun cubert que mes ne valra E scumats lo most
si<ch> volets ab una gran cullera de fust E com hage molt cuyt lo dit
most tant que sia mjnuat lo terç del dit most/ e metets lo en
tines/ o portadores belles e netes e no les cubrats e refret se aqui co<m>
sia refredat metets lo en v<ost>re vexell enol vmplats que com
bullira sobreixirja e vessar sia E com haura p<er>dut lo bull recomplits
lo del dit most cuyt mateix e tanquats lo vexell

[6.12] Si volets fer bon vin blanch de verema v<er>mella/ o mesclada ço es blancha e vermella

Primerament veremats la verema en luna vella si fer se pot
ab bell temps e clar e que sia axuta e calda E pora esser aço
vers mig jorn/ o mes auant si ha fet sol e tantost que la haiats
en casa follats la e metets la en vn carratell/ o vexell sego<n>s
qu(~)e(^y) volrets fer e daquell most cohets ne tant quen haiats
a x quart<ers> del cruu haiam vn quarter del cuyt en guisa que
entre tot sia ple lo vexell enquel metrets pero no sia de tot
ple ans ne fallega huns .iij. dits que no tochal bono del
carratell Aquell que courets cohets lo tant que minue lo .iiij.
e calt axi com exira dela caldera aquell cuyt metets lo de-

munt lo cruu damunt djt e puys tanquats lo vexell be que no spir p<er> nenguna part lo vincuyt colats lo enguisa que noy hage dela grana gens en lo carratell e stojats del vi cruu en algun altre vexell e que stigua ple de tot hon aquell haurets mes Aquest vi es bo e fi e nos vol trescaiar ans vol star tostemp sobre la mare e nos vol beura lo primer any que com mes sta mes val Pero be es bo lo primer any e vol se beura destiu e diuern e(s) es bo axj mateix

[6.13] De adobar vi affollat.

[6.13.1] Qui volra tornar vi affollat ala primera bonesa axi loy pot tornar sis vol quant lo vi se comensa affollar ni corrompre sia vbert lo bono dela bota e exira daquj lo mal aer e encara la sutzea/. Jtem faça hom bullir de aquell mateix vi en tanta quantitat que tota la bota ne puxa esser scalfada e quant bullira lo dit vi sera mes en la bota e (^sera) sia forment tanchada e aquestes coses son p<ro>uades p<er> cert

[6.13.2] Jtem la scorxa dura del ameller casquada sia gitada en la bota p<ro>uada cosa es.

[6.13.3] Jtem sia posada vna ampolla de vi no tanquada en aygua calent e bullent demantinent comensa aquell vi de esser/ agre/ Aço mateix fan no<us> quasquades meses dins la bota segons la qua<n>t<itat> del vi que es en la bota/ Molt prouada cosa es sien piquades scorses de roure e er que es djt gramandres ensemps/ e sien meses en la bota

[6.13.4] Jtem la rahil del falguera mesa en la bota no lexa lo vi en agrir tant quant hi sta [fol 124r]

[6.13.5] Speriment

Jtem **caparros** que es pedra sia mes en lo vi mudat e encontine<n>t tornara ala primera natura speriment es/

[6.13.6] Palladj

Jtem sia mesa en lo vi v<er>mell cendra de cep blanch e sera lo vi bla<n>ch dela cendra del vi roig fa tornar lo vi blanch v<er>mell Palladi<us>

[6.13.7] Palladj

Jtem fulles/ o rahil de maluisch meses dins lo vi en la bota/ o fulles de bux/ o de pi/ o cendra de cep/ o ges fan lo vi molt fort

[6.14] De fer lo vi madur/ o dolç.

[6.14.1] Jtem si volets fer lo vi madur/ o dolç pren vna Roua de bona

mel a .xxx. quart<ers> de vi e desfets la dite mel en hun quarter
daygua freda en vna bella caldera e quant sera be desfeta
la dite mel en la dite ayg[u]a prenets aygua calent e metets
la [en la] caldera e mesclats la be tota la calenta ab la freda le-
uats ne la caldera del foch e portats la prop la gerra del
vi e aquj ab huna taça metets la dite mel en la gerra
poch a poch be manant e mesclat lo dit vi ab la dite mel
entorn ab vna canya grossa e com tota la mel hi sera axi co<m>
dit es/ cobrits be ab draps la bocha dela gerra que no<n> isque
la vapor prouat es/

[6.14.2] Jtem prenets vna arrova de azebi que son panses e metets les
aremullar p<er> tot hun dia/ o vna njt en aygua freda enguisa
que la aygua cobra les panses e apres trahets ne laygua
e stoiats la E en apres prenets aygua calent e gitats ne en
les panses/ e calagats les be com qui calaga verema de guisa
que noy romanga res de bo e apres gitan laygua e ab la prj-
mera aygua mesclats les e gitats les en la gerra e cobrits
lo be E aço fet lendema pensats ne de beura

[6.14.3] Jtem quant faras vi nouell el hauras mes p<er> gerres pren del lorer
vert e fresch tallat e met ne p<er> cascuna gerra hun troçet e nos
mudara

[6.14.4] Jtem tres fulles de romer en los te<us> vexells de vi posen en qualseuol
de aquells e los te<us> vins de tota acetositat o agrura e mala sabor
guardara E si vols los dits vins vendra la venda de aquells
pus tost sera spetxada

[6.14.5] Jtem prin artemisa e posa la enlo vexell en lo vi e saluar sa per
v. anys.

[6.14.6] Palladj

Jtem diu palladj que es prouat que en hun vexell de vi fets duell
de fust de morer e lo vi nos torbara njs mudara e com lauaras
la bota o tresagaras/ sobre fulla<m> ab aygua hon hage bullit
Junça

[fol.124v] **[6.14.7]** Jtem en vexell en que haia vi que començ a esser agra sia fet duell
larch de sanch e fara tornar lo vi bo el conseruara

[6.14.8] palladj.

Jtem diu Palladi que en vi agre posay mel cuyta e mjt vi souin e tornara
dolç e passat hun dia sia colat lo vi e met lo en hun vexell ab cendra
de cerments e es prouat

[6.14.9] Jtem diu Palladi que en vi quis comensa amudar pren cendra de lentiscle cernuda e mit ne en hun drap dues lli<bra>s e stiga en lo vi/ e tornara sa e bo

[6.14.10] Jtem diu Palladi que vi que començ a enagrir mjt en cascun vexell fulles de rauagalesche al .vij. dia sera dolç

[6.14.11] Jtem diu Palladj que vi si ha mudat de color/ o de sabor hages pomes e talla les e no<us> e enfila ho tot en hun fil e mjt lo p<er> la bononera e penjal p<er> lo vi auall e mjt hi hun puny de sal e tornara en sa color e sabor

[6.14.12] Jtem diu encare Palladi que si vols que(l) lo vi no façe canas com lo traseguaras/ o tresmudaras mjt hi hun terracet/ o dos del vi deles maçanes prouat es/

[6.14.13] Jtem diu que si vols q<ue> lo vi no faça scuma vnta lo duell ab sabo de losa/

[6.14.14] Jtem diu enchare que en vi v<er>mell sia posat pa de ordj calent/ e tornara blanch

[6.14.15] Jtem diu que en vinagre posa mill cuyt e posa vi souin e tornara dolç e passat hun dia sia colat lo vi e mes en hun vexell ab cendra de sarments p<er> speri[m]ent

[6.14.16] Jtem si vols q<ue>lo vi no sia fet agre pren dela rahil del salzer e mjt ne en lo vexell e stara en la bondat sua

[6.15] De Clarifficar vi

[6.15.1] Jtem vi que faça feces e que tantost sia bell e clar prin dels pinyols e piquels e mjt ne en lo vi

[6.15.2] Jtem si lo vi no es ben clar prenets Sisons los blanchs e los rouells e tot ensemps/ ab tanta sal com porets pendre ab los quartre dits e ab dinada del vi mateix batets ho be tot ensemps e quant sera tot ben debatut e mesclat gitats ho poch a poch en la g<er>ra de xxx. quarters de vi e ab huna canya grossa menats ho be en la gerra e en lendema sera bell e clar Experiment

[6.15.3] Jtem si vols clarificar vi decontinent pren blanchs de ous e mel e mena ho tot e met ho en lo vexell e decontinent sera clarificat

[6.15.4] Jtem no façes mescla de vi adobat ab altre vi que no sia adobat

car si ho fas perdras ho tot.

[fol. 125r] **[6.15.5]** Jtem a tot vi que hages adobat mescla de altre vi bo que no sia adobat e doblaras tos diners deço quet costara lo vi adobat e perdra lo vi adobat lo resabeu si gens nj hauia

[6.15.6] Jtem vins hi ha blancs e vermells qui son adormits e flachs e encontinent que son adobats son fortals e bons e aytals deue<n> exir e exiran sol que most sia e assaiats lo en huna ampolleta poqua e trobaras/ si es most/ o no e si es fortal e bo hages lo/ e sino lexical.

[6.15.7] Medicina a vi corruptut e filat com exarop e ret quaix color blanch.

FFou hun hom qui pres los blancs de **quatorza ous** per a huna bota pochada enque hauia de aytal vi filat e si la dite bota es maior ha esser maior la qua<n>t<itat> dels hous e feu axi que debate be los blancs dels ous/ en huna gran scudella e aço com mes poch e apres trague del vi de aquella bota vna ampolla plena e mescle ho ab los blancs dels ous e tot be debatut ab hun fust fes tro que fen scuma e puys gita ho tot en la bota del vi e apres p<er> lo bono dela dite bota ab hun gros fust mescla ho forment tro que de fora exi la scuma e puys (^fe) resech se lo vi ena<n>s de iij dies e fou bo en substancia e en color tant que ho tench hom a mjracle/ E apres p<er> dupte dels blancs del ous que no corrompessen lo vi son trescolat en altre bota

[6.16] Altre Capítol de vi que axi matex sia mudat e filat

[6.16.1] Ffets que lo vi sia tret dela bota/ e mes en hun cup e que sia forme<n>t batut ab spines e raspalla/ o argilagnes E apres lo dit vi sia tornat en altre bota ben leuada e exuta E que hi metes de les mares de altre vi que sia bo e sa E siats cert que si aço se fa q<ue> lo dit vi tornara bo e sa mes tantost sia venut o begut

[6.16.2] Jtem altre capítol que sia mes dins la bota hon sera lo vi mudat o filat huna scudella/ o dues segons que la bota sera de cendra de bones serments e que per lo bono dela dite bota se men be ab hun gros basto e tornara mas que ta<n>tost sia venut/ o begut

Explicit tractatus

2. Notes to the Text

Abbreviations: L = Llabrés. P= Paris MS.

1.4 L: “axi con crexeran vaja les **cordalant**, e tal les ffulles...” “e con sera gossa [sic] axi com huna **ascona** cada brot per si”

1.5 L: “planta vna para de **hu meyol** a la raell de hun sirer.” This suggests that the correct reading is “de hun mayol” ‘of a vineshoot’.

1.7 L: “e diu l'eximpli: de la vinya que s vulla matar ab que mon senyor ma pot him axobrescha covinentment pragon.” P: “diu lo exemplj qujs hulla me caue pus que mon senyor me pode/ e me exambrisqua coujnet ment fondon” (42r11-13). The Paris ms permits the best reconstruction of this proverb, with possible assonantal rhyme on senyor...fondon, thus:

Quis vulla me caue pus que mon senyor
Me pode e me exambrisqua coujnet ment fondon

The meaning appears to be “hoe me whoever wants to, after my lord prunes me and trenches me deeply enough.” The labor of trenching or “exobrir” is prescribed in Palladius thus: “Ianuario mense locis temperatis ablaqueandae sunt uites, quod Itali excodicare appellat, id ist circa uitis codicem dolabra terram diligenter aperire et purgatis omnibus uelut lacus efficere, ut solis teporibus et imbribus prouocetur” (2.1). For the correct order of the three operations mentioned in the proverb, cf. 1.8 “la vinya no es ben podade tro que es cauada.”

1.8 “la vinya no es ben podade tro que es cauada” (“A vineyard isn’t well pruned until it is also hoed”) refers to the belief that pruning grapevines is insufficient if not followed up by loosening the soil around the vinestocks. In P this axiom has meter and rhyme and appears to derive from another proverb: “Emp<er>o diu lo antich que la vinya no es ben podada fins que es ben cauada” (42v12)

1.9 “la dite planta” or “picapolla” is, according to Alcover, a very sweet variety of grape with a tender skin, *albilla* in Castilian.

1.10 L: “E diu hom en l'eximpli: si mon senyor m’ha podada de desembre o de janer, e enquera en febrer, vergonya en sera, si no li umpl lo seller” (152). P is lacking here, and in fact omits all of part 2.

1.13 In the *Libro de Palladio* this operation is referred to as *despampanar*: En aquest mes en los lugares frios, si la vjñya es poderosa, & en lugar humjdo deue ser despampanada. Es a saber, quele sean tirados vna partida delos pampanos, por tal que la calor del sol pueda mas ligera mente madurar la vendjmja (Capuano 1990: 177).

1.14 Cf. Palladius 9.2.

1.15 Cf. Palladius 8.5

1.16 Cf. Palladius 8.5

1.18 If each *tira* or ‘row’ contains 14 *clots* or ‘holes’, and two young vines *mayols* are planted in each *clot*, then one *quarterada de sort* (area measurement) requires 1,680 plants (2 plants x 14 holes x 60 rows = 1,680). However, “Cxx” should be corrected to “xxx”, since the number of *tires* contained in “mija sort” (‘half a *sort*’) is of course half 60. L contains the same error.

1.22 L: “car diu lo eximpli: olivera de ton avi, e figuera de ton pare, e vinya de tu mateix. E si fas lo contrari sera ver ço que’s diu: que moltes filles e males vinyes desfan l’alberch” (153). The fragment published by Llabrés ends here.

2.1.1 P: “plantala en lluna vella ques dega girar en laltre dia/ enlo mes de Jener...”.

2.8 P: “e faran pomes marauellosos segons es dit/ e qua<n>t les partiras trobaras lo crosefix dins” (36r21-23).

2.9 P Jenoua. P also adds, at the end of this chapter: “Encara ne vist yo moltes en mallorqua...”

2.11 P: “Axj com si fos lo vime.”

2.12 Cf. *Pelzbuch* (Eis 124 “Hi lert her pfroppin mvlboume”; Braekman 70).

2.13 For the importance of the cultivation of mulberries and the silk trade in Valencia see Casey 83-90.

3.1.2 The same passage can be found in the Biblioteca Municipal de València ms 6437, Fons Serrano Morales, fol. 96r11-13: “Los exercos deue<n> ser ben espessos de borrons y que sien del any passat y que stigue<n> vers lo sol ixent y al empletar deue<n> star p<er> semblant forma y la fenedura que fa hom en larbre que empelta deu guardar a sol ixent y a sol ponent.”

3.14 In the Paris ms another proverb is put forth to underscore the relatively short life reputed of the peach tree: “De sa natura es de molt poqua durada segons se proua p<er> eximplj que diu que col/ e preseguer sia plantat en terra de ta mull<e>r/ e diu se p<er> que dura poch” (46v1-4)

3.34 Cf. Palladius 3.33.

6.13.3 **gramandres** is germander, *Teucrium chamaedrys* L. Cf. gramandrea in Faraudo de Saint-Germain 52.

6.13.5 **caparros** P: “E si mets hu<n> poch de caparros quj es vna man<era> de pedra que sen met en la tinta dins en la bota tornalo vj quj es mudat clar” (15r14-17).

6.13.7 Cf. Palladius 11.14.11

6.15.7 The recipe using the whites of eggs to repair soured wine is found in the German *Pelzbuch* by Geoffrey of Franconia. In the Romance versions the number of eggs is 24 :

Asy mesmo al vjno que sea corrompido o podrido rretornalo asi como dixo a mj vn canonjgo de boloñya. E en mj casa yo lo proue que se era tornado de color blanca e fuerte suzia. Toma juncos, e mete los dentro del embudo que metes enla bota del vjno faziendo los pasar por el forado del embudo. E toma los blancos de xxiiij^o hueuos bien batidos. E saca del vjno vna ampolla & mezclala conlos blancos delos hueuos todos tiempos batiendo con vn palo que sea fendido fasta tanto que faga espuma. E despues torne aquel vjno a meter enel dicho embudo & pasado por el forado de aquel embudo por los juncos. Quedara causa quela madre de aquel vjno non se moujese. E despues dexelo rreposar. E antes de terçer dia fue rreposado & rreformado en sustançia en tanto que yo lo rrepute a mjraglo. Despues temjendo me que el blanco del hueuo que era quedado no engendrase alguna pudor enel vjno, fizlo trasmudar de aquel vaso & çeso la pudor. (BNM 10.211 242v7-25)

Braekman’s Middle English version also calls for 24 eggs “Take þe whites of 24 eyren wel swongen...” (112). However, Eis’s edition of the oldest German ms (14th c.), like the present text (**quatorza ous**), calls for 14: “Jch nam das wize von xiiij eygirn...” (141).

3. Works Cited

- Alcover, Antoni Maria. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 volumes. Palma de Mallorca: Moll, 1980-83.
- Braekman, Wilhelm. *Geoffrey of Franconia's Book of Trees and Wine*. Scripta Mediaeval and Renaissance Texts and Studies, 24. Brussels: Omirel UFSAL, 1989.
- Capuano, Thomas. "Una nueva version catalana del Opus agriculturae de Palladius." *Romance Philology* 59 (2006): 231-239.
- Casey, James. *The Kingdom of Valencia in the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1979.
- Cifuentes i Comamala, Lluís. *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Col·leció Blaquerna, 3. Barcelona/Palma de Mallorca: Universitat de Barcelona/Universitat de les Illes Balears, 2001 [2nd rev. and enl. ed. 2006].
- Concheff, Beatrice Jorgensen. *Bibliography of Old Catalan Texts*. Madison, Wisconsin: Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1985.
- DIEC2 *Diccionari de la llengua catalana. Segona edició*. Institut d'Estudis Catalans. <http://dlc.iec.cat/> 19 December 2008.
- Eis, Gerhard, ed. *Gottfrieds Pelzbuch: Studien zur Reichweite und Dauer der Wirkung des mittelhochdeutschen Fachschrifttums*. Südosteuropäische Arbeiten, 38. Brunn: Rudolf M. Rohrer, 1944.
- Escolano, Gaspar. *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia*. 6 tomos. 1610; Valencia: Univ. de Valencia, 1972.
- Farauo de Saint-Germain, Lluís. "Una versió del 'Libre de Les Herbes' de Macer." *Estudis Romànics* 5:1 (1955-56) : 1-54.
- Glick, Thomas F. *Irrigation and Society in Medieval Valencia*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard Univ. Press, 1970.
- Llabrés, Gabriel. "Llibre de Agricultura segons Paladi." *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 6 (1895-96): 151-153.
- Mackenzie, David. *A Manual of Manuscript Transcription for the Dictionary of the Old Spanish Language*. 5th ed. by Ray Harris-Northall. Madison, Wisconsin: Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1997.
- Millás Vallicrosa, José María. "La traducción castellana del 'Tratado de agricultura' de Ibn Wafid." *Al-Andalus* 8 (1943): 281-332.
- Moure Casas, Ana, trans. *Tratado de agricultura. Medicina veterinaria. Poema de los injertos*. By Palladius. Biblioteca Clásica Gredos 135. Madrid, Gredos, 1990.
- Mensching, Guido. *La sinonima delos nonbres delas medeçinas griegos e latynos e arauigos*. Fuentes de la Medicina Española. Madrid: Arco Libros, 1994.
- Palladius Rutilius Taurus Aemilianus. *Opvs agricvltrvae. De Veterinaria Medicina. De Insitione*. Ed Robert H. Rodgers. Leipzig: Teubner, 1975.

PhiloBiblon. A Database of Catalan, Galician, Portuguese and Spanish manuscripts. *BETA* (*Bibliografía Española de Textos Antiguos*). *BITECA* (*Bibliografía de Textos Catalans Antics*). <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BETA2288.html> 13
December 20, 2008.